

december 2007

30 JAAR AMVB_30 VERHALEN

**ARCHIEFAANWINSTEN
APRIL - OKTOBER 2007**

**DE VELDBLOEM
IN BRUSSEL**

**DE MAQUETTECOLLECTIE
VAN DE KVS**

**VERDWENEN
GANSHORENSE FOLKLORE**

**HET RIET VAN DE
SCHELDE IN BRUSSEL**

**DE GESCHIED- EN
HEEMKUNDIGE KRING
VAN LAKEN**

KRONIEK

AMVB

ARCHIEF EN MUSEUM
VOOR HET VLAAMS
LEVEN TE BRUSSEL

WOORD VOORAF

Wim van der Elst 3

30 JAAR AMVB_30 VERHALEN

VOOROPENING OP 24 OKTOBER 4

BEELDENDE INTUÏTIES

Francis Denys 7

DE PREHISTORIE VAN HET AMVB IN CONTEXT

Yvo J.D. Peeters 15

ARCHIEFAANWINSTEN APRIL – OKTOBER 2007

Mariet Calsius 21

DE VELDBLOEM IN BRUSSEL

Jimmy Koppen 24

**DE CONSERVERING EN BETEKENIS VAN DE
MAQUETTECOLLECTIE VAN DE KVS**

Patricia Quintens 39

VERDWENEN GANSHORENSE FOLKLORE

Mariet Calsius 48

HET RIET VAN DE SCHELDE IN BRUSSEL

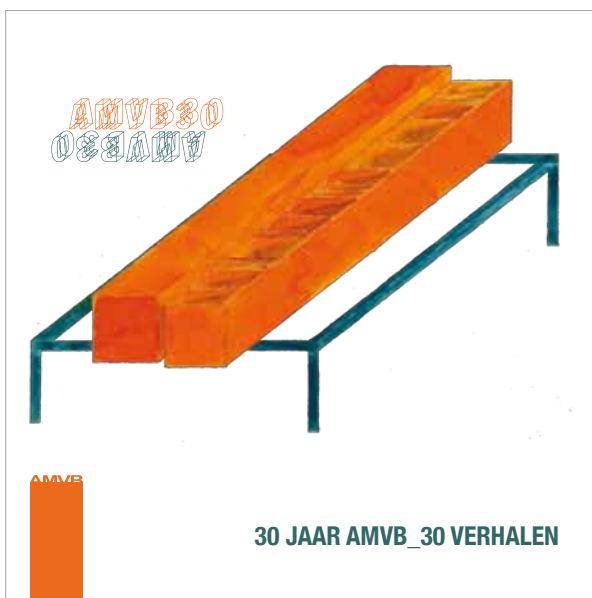
Mariet Calsius 59

**LACA, DE GESCHIED- EN HEEMKUNDIGE KRING
VAN LAKEN IN ZIJN 19^e JAAR**

Wim van der Elst 62

KRONIEK

68



Het Archief en Museum voor het Vlaams leven te Brussel is een door de Vlaamse Overheid en Vlaamse Gemeenschapcommissie erkende erfgoedinstelling. Ter gelegenheid van haar 30e verjaardag maakte het AMVB samen met kunstenaar Francis Denys de tentoonstelling *30 jaar AMVB_30 verhalen*.

30 Nederlandstalige organisaties, verenigingen en persoonlijkheden uit Brussel, van de 19^e eeuw tot vandaag, werden geselecteerd. Van elk van hen wordt het 'verhaal' verteld. Soms is dit een persoonlijke anekdote en op andere momenten een unieke getuigenis. In deze catalogus worden alle verhalen van de tentoonstelling verzameld en gecombineerd met het 'voorwerp' dat zo typerend voor hen is. De 30 verhalen vormen het grote lappendeken van de Vlaamse aanwezigheid in Brussel.

30 JAAR AMVB_30 VERHALEN

Catalogus bij de tentoonstelling

Jimmy Koppen (red.)

AMVB, Brussel, 2007

96 p., in kleur

prijs: € 12,00 (verzendingskosten: € 2,50)

TIJDELIJKE EINDEJAARSPROMOTIE TOT 31 JANUARI 2008: € 6,00!

WOORD VOORAF

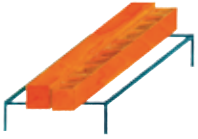
Wim van der Elst
Voorzitter
Afgevaardigd bestuurder

U heeft het tweede nummer van *Arduin* in handen. Het eerste nummer werd positief onthaald, ook door het Wetenschappelijk Comité aan wie we een kritische evaluatie hadden gevraagd. Ondertussen werden ook twee nummers van de elektronische nieuwsbrief *@rduin* verzonden om de tijdspanne van zes maanden tussen het verschijnen van *Arduin* te overbruggen. Suggesties voor verbeteringen zijn steeds welkom! We betreuren andermaal het heengaan van een trouwe medewerker: Roger Van de Voorde, lid van de Raad van Bestuur. In de kroniek van dit nummer leest U een uitgebreider artikel.

De activiteiten voor de viering van het jubileum van het AMVB startte dit najaar. Op 25 oktober 2007 opende de tentoonstelling *30 jaar AMVB_30 verhalen*. TV-Brussel was aanwezig en in *Brussel Deze Week* (8.11.2007) verscheen het artikel 'Ons collectief geheugen is jarig' van hoofdredacteur Dirk Volckaerts. Elders in dit nummer vindt U een bijdrage van tentoonstellingsmaker Francis Denys over het concept dat hem hierbij voor ogen stond. Op 9 november 2007 ging in de KVS het colloquium 'Het Geheugen van Brussel. 30 Jaar AMVB' door onder ruime belangstelling. Danny Vileyn schreef: 'Met het colloquium heeft het AMVB laten zien dat ze er niet alleen staat als instelling, maar ook diepgang heeft' (*BDW* 15.11.2007).

Dat is ook de appreciatie die tot uiting komt in de beoordeling van ons Beleidsplan 2008-2012 onder het Archiefdecreet. Zowel het advies van het Agentschap Kunsten en Erfgoed, als het advies van de beoordelingscommissie Archieven, Bewaarbibliotheken en Documentatiecentra waren positief. Dat werd weerspiegeld in het voorontwerp van beslissing, in de motivatie van de minister, én in de beslissing om voor de komende beleidsperiode een verhoging van de werkingssubsidies toe te kennen. Toen het AMVB in 2002 werd erkend onder het Archiefdecreet, bekwam het een structurele werkingssubsidie die werd aangewend om twee wetenschappelijke medewerkers aan te stellen. De doelstellingen van het AMVB konden op het vlak van de ontsluiting van het archief, niet worden gerealiseerd met het vroegere personeelskader. De gedwongen verhuus in 2003 en de enorm gestegen huisvestingskosten maakte dat we één van die medewerkers moesten laten gaan. De behoefte bleef uiteraard bestaan. Met de bijkomende middelen die nu ter beschikking komen, kunnen we terug iemand aanwerven.

Ook de erfgoedsector staat niet stil. Er wordt een nieuw Erfgoeddecreet uitgewerkt, waarin het Archiefdecreet, het Decreet op de Volkscultuur en het Erfgoeddecreet worden geïntegreerd. Hoewel het nog te vroeg is om de juiste weerslag in te schatten, is het al duidelijk dat dit nieuwe uitdagingen aan het AMVB zal stellen. Er zullen overgangsmaatregelen voorzien worden, maar het valt niet uit te sluiten dat de beleidsperiode 2008-2012 zal ingekort worden. Kortom: met aandacht te volgen!



30 JAAR AMVB_30 VERHALEN

VOOROPENING OP 24 OKTOBER

Op woensdagavond 24 oktober verwelkomde het AMVB het talrijk opgekomen publiek bij de vooropening van de jubileumtentoonstelling *30 jaar AMVB_30 verhalen*. In zijn welkomswoord bedankte voorzitter-afgevaardigd bestuurder Wim van der Elst de verhalenschrijvers en iedereen die meewerkte aan de totstandkoming van de tentoonstelling. Gelegenheidsspreker Vic Anciaux vertelde vervolgens over de geest, de mentaliteit en de gebeurtenissen van de jaren '70 in Brussel. In zijn hoedanigheid als Staatssecretaris voor Nederlandse Cultuur heeft hij het ontstaan van het AMVB in 1977 van dichtbij kunnen meemaken. De mooie en gedreven toespraak bracht ook hulde aan een aantal andere Vlaamse realisaties uit die periode zoals de NCC, de Ancienne Belgique, De Markten en De Kriekelaar. Vic Anciaux besloot met een oproep aan de huidige politici om de 'Vlaamse' problemen niet als onbelangrijk af te doen en lessen te trekken uit de eigen geschiedenis.

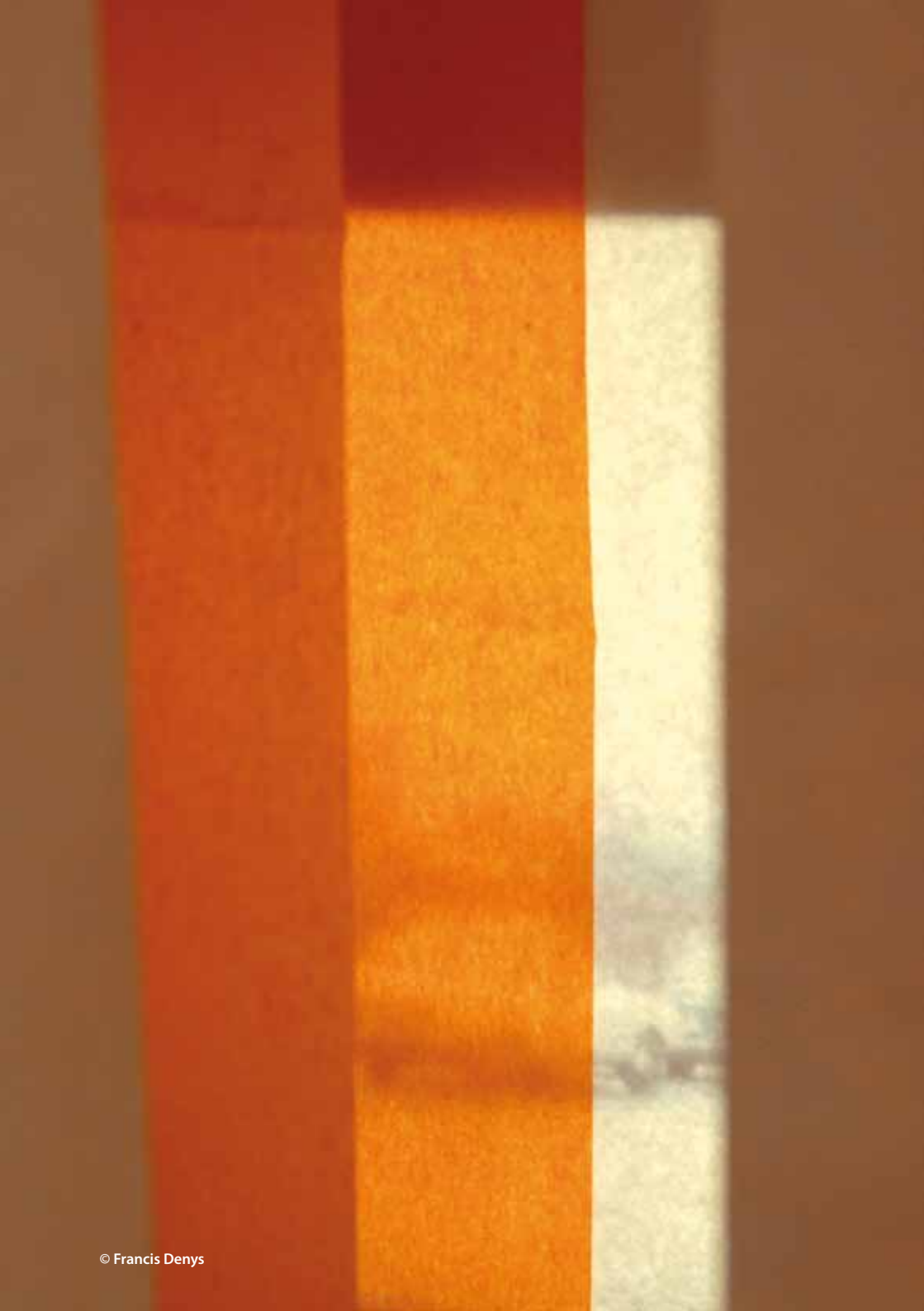
Brussels Minister en VGC-Collegelid bevoegd voor Cultuur Pascal Smet feliciteerde vervolgens het AMVB en benadrukte het belang van de instantie voor het Vlaamse erfgoed van Brussel.

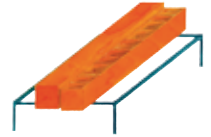
Onder de ruim 200 aanwezigen waren een aantal (voormalige) beleidsmakers zoals Hugo Weckx, Lydia De Pauw, Jan Béghin, Adelheid Byttebier, Brigitte Grouwels, Sven Gatz, Els Ampe en Hans Bonte aanwezig. Ook de vorige AMVB-generatie was met Hugo Reinhard, Ronald Boon en Yvo J.D. Peeters goed vertegenwoordigd. Daarnaast kregen de verhalenschrijvers en tal van sympathisanten de gelegenheid met de tentoonstelling kennis te maken.

Kunstenaar Francis Denys ontwierp een installatie waarbinnen de verhalen en voorwerpen hun plaats vonden. Verder in dit nummer licht hij zijn concept toe. We willen ook van de gelegenheid gebruik maken om aansluitend één van de 30 verhalen, met name van onze eigen instelling, in volledige versie hier weer te geven.

- ❑ **Opening tentoonstelling *30 jaar AMVB_30 verhalen*, 24 oktober 2007**
- ❑ **Voorzitter Wim Van der Elst verwelkomde alle genodigden**
- ❑ **Vic Anciaux, voormalig Staatssecretaris voor Nederlandse Cultuur, gelegenheidsspreker en verhaalschrijver**
- ❑ **Pascale Smet, Brussels Minister en VGC-collegelid ontving als gelegenheidsspreker de catalogus, René Willems, Patricia Quintens**





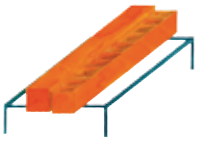


Francis Denys

Het is zeldzaam dat een beeldend kunstenaar de kans krijgt om een documentaire tentoonstelling vorm te geven, in scène te zetten of op een andere manier integraal te ondersteunen. Gebeurt het toch, dan treedt de kunstenaar op als meester-schrijver en bouwer van wanden en gangen, veelal spitsvondige constructies met kennis van zaken in elkaar gezet; of als een decorbouwer die met vlijt een suggestief of levensecht decorum schildert of samenstelt, en het tentoongestelde van een panorama, panopticon (sic), of sleutelgat voorziet. Veeleer zijn het architecten of vormgevers van diverse strekkingen die de setting voor de tentoonstellingsstukken op punt stellen. Ook – en dat mogen we niet vergeten – zijn het de personeels- of bestuursleden van de inrichtende organisatie zelf die de handen uit de mouwen steken om een expo op poten te zetten; interessant omdat ze werken vanuit de materie zelf, maar soms met blinde vlekken om dezelfde reden.

Beeldende kunstenaar versus ruimte

Het is niet mijn bedoeling bovenstaande opties af te breken. Integendeel, binnen elke gegeven omstandigheid dient een juiste keuze te worden gemaakt. Wat ik wel wil doen is van deze gelegenheid gebruik maken een aantal elementen naar voor te brengen die eigen zijn aan de door een beeldend kunstenaar vormgegeven tentoonstelling. Sinds die kunstenaar in de jaren 1970 zijn atelier verliet om op te treden of in te grijpen in de publieke ruimte, art & life met elkaar te verbinden, of om er gewoonweg naar terug te keren, werd ook het concept 'tentoonstelling' één van de elementen an sich waarmee de kunstenaar te werk ging. Ook vandaag zien we dat veel jonge beeldende kunstenaars – mede in het licht van tal van nieuwe media – dit concept blijven bevragen door op tal van manieren de ruimtelijkheid en de manier waarop die kan worden geïnfilterd, geïnterpreteerd, gemeten, beheerst of losgelaten, als leidraad te nemen. Het tonen en het kijken, de wederzijdse act tussen maker en toeschouwer en de performativiteit die hieruit ontstaat, gelden daarbij als centraal gegeven. Alles bijeen vormen zij de studie en het onderzoek die de kunstenaar in staat stellen uitspraken te doen over de wereld, over een realiteit. Maar die studie en dit onderzoek kunnen ook ten dienste gesteld worden van bijvoorbeeld reclame of media (Luc Tuymans die mee het uitzicht van een krantennummer bepaalt), of, inderdaad, van een tentoonstelling die over iets anders gaat dan de genoemde artistieke reflectie. De beeldende kunstenaar stelt zijn inzichten uit studie en onderzoek, zijn artistieke verworvenheden, ten dienste van bijvoorbeeld een documentaire tentoonstel-



ling. Hij ontwikkelt zijn visie op de tentoonstelling en implementeert zijn methoden en intuïties, mét behoud van zijn onafhankelijkheid binnen een goed gekozen diplomatieke rol.

Ik was dan ook heel verheugd toen het AMVB mij contacteerde voor hun jubileumtentoonstelling *30 jaar AMVB _ 30 verhalen*, en zijn vertrouwen stelde in mijn beeldende intuïties om dit project te realiseren. Hieronder doe ik een poging om enkele van die intuïties te belichten. Kunstenaars zijn uiteraard niet hun eigen beste commentatoren – daarvoor zijn ze meestal, ironisch genoeg, te 'blind'. U zal het me dan ook niet kwalijk nemen dat ik onvolledig ben en niet alles bespreek. Dat hoef ik ook niet. Bij uw bezoek aan de tentoonstelling kan u immers zelf aanvullen en de nodige inzichten verwerven.

Ruimtelijkheid versus archief

Het eerste waarmee ik aan de slag ging was enerzijds het gegeven 'ruimtelijkheid' en anderzijds het gegeven 'archief'. Deze beide elementen zijn bijzonder helder aanwezig wanneer men het AMVB betreedt. Rechts, achter de glazen wand, het archief met leeszaal en de glijdende kasten die een kilometer aan archiefstukken bevatten; links, een open ruimte, een soort van mentale landingsbaan – dit gevoel heb ik heel sterk wanneer ik via het hellend vlak het AMVB binnenkom – die fungeert als ruimte voor tentoonstellingen, als museale ruimte. Mijn eerste gevoel bij dit aspect van 'landingsbaan' was om een tentoonstelling op te zetten die dicht bij het grondoppervlak zou blijven, dit om een soort van panorama vanuit vogelperspectief te behouden, te meer omdat het plafond van de ruimte verhoudingsgewijs vrij laag is. Al vlug bleek dit onmogelijk omdat de ruimte vrij nadrukkelijk wordt gestructureerd door zes dragende kolommen waarvan vier zich aan weerszijden dicht bij de wanden bevinden. In een eerder werk, in de kelderruimte van de galerie Maes & Matthys te Antwerpen, had ik reeds langs een wand van twaalf meter, drie à vier rijen hoog en een tiental rijen dik op verschillende hoogten, een structuur gecreëerd die bestond uit gele zijdepapieren vellen opgehangen aan strak gespannen elastieken. Een deel van de vellen waren bedekt met gele lakverf, enkele vellen bevatten tekeningen. De vloer van bruine tapis-plein was bezaaid met duizenden schelpen die in een bepaald patroon gelegd braken onder de voeten van de argeloze bezoeker, hoe voorzichtig die navenant ook mocht zijn. De installatie, *'For Floyd'*, fungeerde als een soort akoestisch-visuele contemplatie. Ik hou zeer veel van dit aspect van hangende papieren vellen (het feestelijke aspect van wimpels, het 'declarerende') Dit gegeven wilde ik toepassen als basisstructuur in de AMVB 30-tentoonstelling door de aanwezige kolommen op die wijze met elkaar te verbinden. Als kleuren voor het zijdepapier koos ik oranje, de

Tentoonstelling 30 jaar AMVB _ 30 verhalen, ontwerp Francis Denys



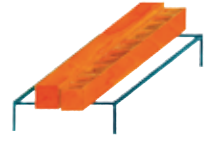
huiskleur van het AMVB, en wit – om het licht te reflecteren en eventueel als projectiescherm te gebruiken. Het gaf me tevens de gelegenheid een accumulatieve structuur aan te brengen tegenover die van de archiefkasten aan de andere kant, als een soort echo van de papieren die er worden bewaard. Meteen had ik ook een achtergrond – een bijna organische achtergrond omdat het papier begint te ‘waaien’ wanneer men er passeert – waarop de dertig verhalen zich zouden kunnen aftekenen.

Dit laatste was tricky: hoe moest ik die verhalen, getuigenissen, op een even organische, tastbare maar ook mentale manier laten aanwezig laten zijn? Gezien de grote hoeveelheid tekstmateriaal leek het aangewezen om dat op een of andere manier af te drukken en te verwerken in fraaie pancartes, en als een soort uitvergroot boek of catalogus de ruimte in te sturen. Het risico van een opeenstapeling van een heleboel dode letters was te groot. Ik besloot de verhalen over te schrijven, als een middeleeuwse kopiist, op evenzoveel witte zijdepapieren, in blauwe balpen telkens voorzien van een ‘verluchte’ titel. Een intensief werk, maar een statement in tijden van snelle reproductiviteit, en ter ere van het vertelde verhaal en het te conserveren materiaal in een archief. Want inderdaad, al dit papier constitueert een fragiele structuur, een vergankelijkheid. Het oranje zal onder invloed van het licht langzaam verbleken en, misschien, aan het eind bijna wit worden. Een ideale reflectie voor een archief: wat en hoe te bewaren, wat te ontzien en wat weg te gooien?

Afwerking van de ruimte

De documenten en objecten die, binnen het concept van de tentoonstelling, telkens tegenover de verhalen zouden worden geplaatst, wilde ik een heldere en respectvolle plaats geven, zonder er evenwel fetisjen van te maken. Hier dreigde het gevaar dat het afzonderen van een banaal voorwerp binnen een tentoonstelling dit voorwerp tegen wil en dank dreigt te sacraliseren. Daarom koos ik om alles op een zogenaamd objectieve wijze op ‘tafels’ te plaatsen. Ik gebruikte hiervoor de bestaande houten wanden van diverse afmetingen die het AMVB jaar en dag bezigt. Ik hou van het recupereren van dingen. Het omzetten van de wanden naar schragentafels was eveneens voor mij een vette knipoog naar collega-kunstenaars die graag wanden en kotjes bouwen om hun expo’s structuur te geven. Ik ben voorstander van een begrenzing die een soort van permeabiliteit garandeert, die méér is, die anders is dan een raam of een deur.

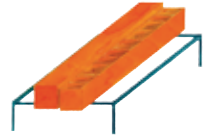
De andere beeldende intuïties die ik in stelling bracht, kan men catalogiseren onder de ‘afwerking’ van de tentoonstelling. Zo bijvoorbeeld het ‘juist’ plaatsen van de dingen. Hierbij hanteer ik een attitude die begeleid wordt door een uitspraak van de Amerikaanse conceptuele kunstenaar Lawrence Weiner die bekend werd



© Francis Denys



© Francis Denys



met het aanbrengen van dit soort uitspraken op de wanden van musea of in de publieke ruimte: *'MANY COLORED OBJECTS PLACED SIDE BY SIDE TO FORM A ROW OF MANY COLORED OBJECTS'*. Vandaar het gebruik van eenvoudige groene pannelatten die, complementair aan het oranje, gebruikt worden voor onder meer de 'vitrines' en zo doorheen de expo structuur aanbrengen. En ook, het eigenhandig maken van de boeken waarin de 'Chou de Bruxelles' zijn ondergebracht.

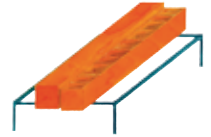
Om de context van de tentoonstelling, de Vlaamse aanwezigheid in Brussel doorheen diverse organisaties, verenigingen en figuren, te visualiseren, maakte ik dankbaar gebruik van het pijltjesschema dat Jimmy Koppen, projectcoördinator van de tentoonstelling, uittekende. Dit netwerk werd opgenomen in de uitnodigingsfolder en op een bord in krijt in de tentoonstelling aangebracht, met de mogelijkheid een eventuele fout te verbeteren of een missing link aan te brengen. Het geeft ook aan dat de inhoud van de tentoonstelling slechts een dwarsdoorsnede is die kan worden aangevuld in de breedte – als de ruimte groter zou zijn – maar ook in de diepte: niets belet om één van de entiteiten met meer materiaal aan te vullen en op die manier een minitentoonstelling te maken binnen het grotere geheel.

Als 'verjaardagsobject' maakte ik in karton en tape een fluo-oranje doos, een prototype voor een archiefdoos, met een hoes waarop de kwintessens van het archiveren staat geborduurd: *'verwerving, beheer, onderzoek, ontsluiting'*. Het zijn voor mij dierbare begrippen, ook als kunstenaar. Het aquarelontwerp voor de doos diende als beeld en logo voor de tentoonstelling, een enigmatisch maar toch concreet object. Bij uw bezoek aan het AMVB ziet u dat er bovenop de archiefkasten, net onder het plafond, nog onbenutte ruimte is. Kan u zich deze ruimte voorstellen vol met feloranje langwerpige dozen?

Er rest mij nog u een aangenaam tentoonstellingsbezoek te wensen, en een oprecht en hartelijk woord van dank te richten aan het AMVB, zijn inspirerende directeur, Patricia Quintens, en haar medewerkers, voor het vertrouwen en de uitermate prettige samenwerking.



DE PREHISTORIE VAN HET AMVB IN CONTEX



Yvo J.D. Peeters

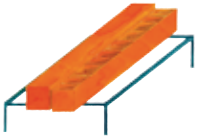
30 jaar is reeds een eerbiedwaardige leeftijd voor een privaatrechtelijke culturele instelling zoals het AMVB. Hierbij dient hulde gebracht te worden aan de jarenlange inzet van vele vrijwillige medewerkers aangevuld met de toewijding van het personeel en uiteraard overheidssubsidies die onontbeerlijk zijn om de continuïteit van het initiatief te waarborgen.

Bij deze verjaardag lijkt het mij als een der initiatiefnemers, eerste secretaris en eerste conservator van het AMVB, aangewezen even de aandacht te vestigen op wat ik de voorgeschiedenis ervan zou noemen. De oorsprong van het AMVB moet tevens in de politieke context van het begin der zeventiger jaren gesitueerd worden en gaat terug tot vijf jaar vóór de oprichting. Op 9 augustus 1972 werd immers in uitvoering van de wet op de agglomeraties van 26 juli 1971 te Brussel de Nederlandse commissie voor de cultuur (NCC) geïnstalleerd als overheid bevoegd voor het cultuurbeleid in de ruimste zin voor de Brusselse Vlamingen. Door de vervanging van de taallijsten bij de agglomeratieverkiezingen zaten in de 11-koppige NCC niet minder dan 4 pseudo-Vlamingen van het 'Rassemblement Bruxellois'. Een coalitie tussen CVP (4 zetels) en VU (2 zetels) was de enige mogelijkheid om te verhinderen dat deze 'franskiljons' zeggenschap zouden hebben in het Vlaams cultuurbeleid in Brussel. Dat de volledige uitvoerende macht in de NCC in handen was van CVP en VU (toen nog beschouwd als een christelijke partij) verontrustte de Brusselse socialisten en liberalen ten zeerste. Zij drongen aan op een correctie en bekwamen dit door de goedkeuring van het decreet 'Van Elewijck' dat de participatie van vertegenwoordigers uit het werkveld organiseerde gekozen met respect voor het cultuurpact (wet van 6 juli 1973 en decreet 28 januari 1974).

De NCC werd gestructureerd in bevoegdheidsdomeinen geleid door een beleidsverantwoordelijke. Een ervan was 'culturele uitstraling' onder leiding van André Monteyne (VU). Aldus kwamen in 1974 per bevoegdheidsdomein de advieswerkgroepen tot stand en begon auteur dezes zijn mandaat in de Werkgroep Culturele Uitstraling (dit tot de afschaffing van de NCC in 1989).

De door sommigen met een apothekersweegschaal bepaalde filosofische en ideologische evenwichten leidden echter snel tot een nieuw probleem. Discrepanties ontstonden tussen de (gekende of vermoede) overtuiging van sommige werk-

- ❑ **Het lezen van verhalen kon beginnen. Hier Martin Lemmens en echtgenote**
- ❑ **Mevr. Notebaert, dhr. en mevr. Mennekens**
- ❑ **René Willems en Marc Platel**
- ❑ **Francis Denys en Lydia Deveen**



groepleden en de strekking van de vereniging die zij vertegenwoordigden. Hetzelfde probleem deed zich voor op lokaal vlak in de sociaal-culturele raden en de besturen van de culturele (gemeenschaps-) centra. Vooral het Davidsfonds, dat in Brussel zeer sterk stond, profiteerde van de dubbelzinnigheid door kandidaten in diverse organen te sturen onder eens christelijk, dan weer nationalistisch en tenslotte christendemocratisch etiket. In deze complexe situatie besloten zeventien Brusselse Vlaams-nationalisten waaronder notaris Hans Berquin als voorzitter, senator Lode Claes, rechter Jan Delva, NCC-lid Andre Monteyne, jurist Wim Vander Elst, uitgever Marc Grammens en ondergetekende als secretaris tot oprichting van het Karel Bulsfonds (KBF) op 11 februari 1975, genoemd naar de Brusselse burgemeester en volksvertegenwoordiger.

Het doel van het Fonds zoals beschreven in art.3 der statuten was o.m. 'een actieterrein bieden voor diegenen die geestelijk tot de Vlaams-nationale strekking behoren en hun vertegenwoordiging (...) in alle raden en instellingen verzekeren'. Duidelijker kon moeilijker.

De politieke actualiteit zou echter de opstart van het KBF radicaal doorkruisen. In 1977 was de VU tot de regering toegetreden en onderhandelde ze het over het Egmontpact. De Vlaamse beweging mobiliseerde al haar krachten tegen dit akkoord. Politieke dissidenties ontstonden in het Vlaams-nationale kamp. Op 1 oktober 1977 stichtte Karel Dillen de Vlaams Nationale Partij en op 19 november van hetzelfde jaar richtte Lode Claes de Vlaamse Volkspartij op. Twee jaar na zijn oprichting waren de leden van het KBF uitgewaaierd over niet minder dan drie Vlaams-nationale partijen. De moeizaam bereikte saamhorigheid op sociaal-cultureel vlak werd door de politieke realiteit verbroken. Het KBF zou dit nooit te boven komen en werd in zijn ontwikkeling gestuit. Het Fonds stierf een stille dood rond 1989. Toch kan het een duurzame verwezenlijking op zijn naam schrijven met name de oprichting van het AMVB.

Ondertussen was een geheel ander probleem aan de Brusselse politieke horizon verschenen. Vanuit Fransgezinde (om niet te zeggen FDF-gezinde) kringen van historici, vooral uit de ULB en het Brusselse Stadsarchief was een campagne opgestart om met veel heisa het 'duizendjarig' bestaan van Brussel te vieren. De Wereldtentoonstelling was nu bijna 20 jaar voorbij en de Brusselse nomenclatura vond dat het tijd was voor een nieuw feest. Dat de stichting van Brussel in de vroe-

- ❑ **Lucienne Vellemans, secretaress, gaat in januari 2008 met pensioen. Van de genodigden ontving ze een warm applaus, van haar collega's een bos bloemen.**
- ❑ **Jos Vissers, Hugo Weckx, Jari Demeulemeester en Wim Meyers**
- ❑ **Jef De Keyser, Wim Vernaeve en Jef Mennekens**
- ❑ **Koen De Scheemaeker (ADV) en Wouter Steenhaut (AMSAB)**





ge middeleeuwen nog nooit op een bepaald jaartal had kunnen vastgepinde worden was uiteraard geen bezwaar. Eerst voorzien voor 1977, werd het tactisch verschoven naar 1979, om aan de politiek woeelige Egmontperiode en de verkiezingen te ontsnappen. Zo flexibel was de stichtingsgeschiedenis van Brussel wel. Reeds jaren hadden FDF-mantelorganisaties in pseudo-

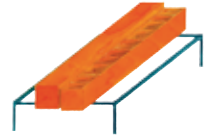
historische, etymologische en toponymische publicaties gepoogd het Vlaamse verleden van Brussel te verduisteren. Alle krachten werden nu gebundeld om via de millenniumfeesten Brussel als Franse stadsstichting te doen doorgaan. Actie tegen deze politieke manipulatie was dringend nodig.

Op diverse vergaderingen van het KBF in 1976 hadden Dis en Eugeen Verstraete een plan voorgelegd om een instelling op te richten die het Vlaamse karakter van Brussel zou documenteren en verspreiden, een archief en museum dus. Dit oversteeg echter ruim de mogelijkheden van het KBF. De overheid moest voor het plan warm gemaakt worden. Gezien de millenniumvoorbereidingen snel vorderden en op aanzienlijke openbare middelen konden rekenen, bleef niet veel tijd over. Door bemiddeling van André Monteyne en schrijver deze konden de heren Verstraete het plan voorleggen aan de NCC-werkgroep Culturele Uitstraling. Deze beoordeelde het positief, maar kon niet zelf tot het oprichten van zo een instelling overgaan. Een privé-initiatief moet eerst het AMVB oprichten en vervolgens subsidies aanvragen bij de overheid. Zo luidde de boodschap.

Aldus geschiedde en op 20 september 1977 stichtten 10 leden van het KBF samen met 12 anderen, waaronder Dis en Eugeen Verstraete de vzw AMVB. In de statuten (art 13) werd vastgelegd dat de meerderheid der bestuurders door het KBF moest afgevaardigd worden waardoor de oorsprong van het initiatief formeel duidelijk vastlag. Het daaropvolgende jaar kreeg de vereniging van de NCC werkmiddelen en op 1 juli 1978 konden voorlopige kantoren betrokken worden in Anderlecht en personeel aangeworven worden via de RVA onder het Bijzonder Tijdelijk Kaderstatuut (BTK).

- Leen Van Dyck (AMVC), Leon Smets (Culturele Biografie Vlaanderen) en Roger Quintens
- Dirk Volckaerts (Brussel Deze Week) en Frank Scheelings (voorzitter Master na Master Archivistiek)

Foto's van de vooropening: © Greet De Gendt



Het AMVB was gestart. De schenkingen stroomden binnen aangevuld met bescheiden aankopen en bruikleen. In november 1979, nog net op tijd om in het 'Brussel-millennium' te passen kon het AMVB zijn permanente tentoonstelling openen op de Graanmarkt. Van het eerste voorstel tot de effectieve start waren amper twee jaar verlopen, wat voor een privaat cultureel initiatief bijzonder kort is. Sindsdien is het AMVB meermaals van locatie verhuisd – steeds een zware dobber voor instellingen van die aard – maar heeft toch zijn vaste plaats in het Brussels cultureel landschap ruimschoots verworven. De politieke en maatschappelijke perspectieven voor de Vlaamse gemeenschap in Brussel de komende decennia zijn van die aard dat een instelling als het AMVB steeds meer een absolute noodzaak zal zijn.

Jette, augustus 2007



ARCHIEF

MUSEUM WILLEM IN
GELUCHTERBAALLEN

201300

MUSEUM WILLEM IN
GELUCHTERBAALLEN

201300

MUSEUM WILLEM IN
GELUCHTERBAALLEN

201300

MUSEUM WILLEM IN
GELUCHTERBAALLEN

201300

MUSEUM WILLEM IN
GELUCHTERBAALLEN

201300

MUSEUM WILLEM IN
GELUCHTERBAALLEN

201300

IN 90

IN 90



www.abconcerts.be

MUSEUM WILLEM IN
GELUCHTERBAALLEN

201300

BELGISHOTA'S
VLAAMSE
VERENIGING

MUSEUM WILLEM IN
GELUCHTERBAALLEN

201300

VIT 65
FAKTOOT-BE-BE

MUSEUM WILLEM IN
GELUCHTERBAALLEN

201300

MUSEUM WILLEM IN
GELUCHTERBAALLEN

201300

MUSEUM WILLEM IN
GELUCHTERBAALLEN

201300

ADRIANUS
SUIJ

3
SUIJ
SUIJ

5
SUIJ
SUIJ

7
SUIJ
SUIJ

9
SUIJ
SUIJ

11
SUIJ
SUIJ

13
SUIJ
SUIJ

15
SUIJ
SUIJ

17
SUIJ
SUIJ

19
SUIJ
SUIJ

ARCHIEFAANWINSTEN

APRIL – OKTOBER 2007

Mariet Calsius

Reeds 30 jaar groeit de collectie van het AMVB met archieven, boeken, realia, foto's, affiches... Reeds 30 jaar is het AMVB iedereen erkentelijk die onze collecties hoe dan ook heeft verrijkt. In de zomer werd de kilometer aan archiefmateriaal overschreden en de nummering van de archiefbestanden nadert 200. Hier volgt een korte bespreking van de laatste verwervingen.

Jef De Keyser notoir stadsgids, voorzitter, erevoorzitter, Brusselkenner... schonk enerzijds archief en documentatie, anderzijds boeken over Brussel in het algemeen en in/over het Brussels dialect in het bijzonder.

Het archief van de **Ancienne Belgique** (AB) is een van de grotere overdrachten van dit jaar: ongeveer 30m archief en een grote collectie affiches. Als gerenommeerde muziektempel is dit een mooie aanwinst voor het AMVB. Het archief volgt in de rij van cultuurhuizen die reeds archief aan het AMVB overdroegen. De ontstaansgeschiedenis van de AB liep niet van een leien dakje. Een aanzet vindt u in de tentoonstelling *30 jaar AMVB_ 30 verhalen*, waarin Jari Demeulemeester in een video-interview zijn verhaal doet. Het archief bevat ook een aantal oude affiches en foto's van de vroegere Ancienne Belgique en het Lunatheater.

De **Brusselse Welzijns en gezondheidsRaad (BWR)** is net iets ouder dan het AMVB. Sinds de oprichting in 1975 zet deze vzw zich in voor een betere dienstverlening van de Nederlandstalige welzijns- en gezondheidssector. Overleg en samenwerking tussen het Nederlandstalige en tweetalige aanbod in Brussel is dan ook zeer belangrijk. De BWR wordt vandaag gesteund door de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC), vroeger door de werkgroep volksontwikkeling van de Nederlandse Commissie voor Cultuur (NCC). Het archief telt 18m en geeft een beeld van de werking doorheen de jaren.

Stad en Cultuur, de opvolger van de Agglomeratieraad voor het Plaatselijk Sociaal-Kultureel Werk of APSKW, droeg eveneens haar archief over. Het AMVB is hiermee zeer blij en deed de ontdekking van de eeuw. Aangenomen werd dat het archief van de APSKW verloren ging bij de verhuis naar andere locaties. Voor onderzoek zou men dan ook zijn toevlucht moeten zoeken bij het archief van Stichting-Lodewijk de Raet of bij de archieven van de sociaal-culturele raden – of van voormalige voorzitters van die raden. De eerste doos die geopend werd, bracht verslagen van de raad van beheer en van de algemene vergadering uit de jaren '70 aan het licht! Het archief van de APSKW is waarschijnlijk niet meer volledig, maar een gedeelte is gered. Het gehele archief van Stad en Cultuur bedraagt ongeveer 7m.

Fotoarchief over de KVS werd geschonken onder de vorm van een fotoalbum door



Paul DHaese. Hij was in de mogelijkheid om vlak voor de sluiting van de KVS in 1999 foto's van het interieur van het gebouw te maken. Het merendeel van de overgedragen archieven tijdens de zomermaanden kunnen we plaatsen onder de noemer van aanvullingen. De **Vlaamse Club voor Kunst, Wetenschap en Literatuur** zette zich ijverig in en zocht de archieven van de voorzitters bij elkaar. Paul Kerremans, lid van de Vlaamse Club, maar ook voormalig secretaris en voorzitter van de **Kring Vlaams Gezelschapsleven** droeg van deze

vereniging het resterende archief over. De Kring Vlaams Gezelschapsleven werd in 1955 (1558) opgericht met de bedoeling socio-culturele activiteiten voor de Nederlandstalige Brusselaars te organiseren. Ze hield zich politiek afzijdig en bood voornamelijk prestigieuze ontspanning. In 1965 was de organisatie betrokken bij de oprichting van de Beursschouwburg.

Het archief van de **KWB Ganshoren**, indertijd voor het grootste deel door Omer Mommaerts overgedragen, werd aangevuld op initiatief van hun jonge secretaris Bart Vandecasteele.

Ook het opruimen van de kasten van uw collega op pensioen levert al eens archief op. De **VGC – Dienst Onderwijs** maakte van de zomermaanden gebruik om na te gaan wat naar het AMVB kon.

Bij de aanvulling kan nu ook nog een deel van het archief van Bernadette Vriamont, voormalig voorzitter van Stad en Cultuur, worden vermeld. Ook zij droeg onlangs nog bestanden betreffende de bovenvermelde organisatie over.

Tot slot vermelden we hier nog de mooie verzameling van medailles van de familie **Hiel-Deveen**, die door Lydia Deveen werd overgedragen. Deze collectie zal in de toekomst besproken worden bij de ontsluiting van de medaillecollectie.

p.20: sticker van de Ancienne Belgique tegen de achtergrond van het archief van de Brusselse Welzijns- en gezondheidsRaad (BWR)

p. 24: verslagen van de raad van beheer en van de algemene vergadering van de Agglomeratieraad voor het Plaatselijk Sociaal-Kultureel Werk (jaren '70)

p. 25: menu van het feestmaal ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Vlaamse Club (1948) tegen de achtergrond van het archief van de Brusselse Welzijns- en gezondheidsRaad (BWR)

La Rôtisserie Ardennaise



Sanctuaire du Bien-Manger

FEESTMAAL

ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van

"DE VLAAMSE CLUB"

—
Uitgelezen Voorgerechten

—
Duglère Tongreepjes

—
Hertoginne-aardappelen

—
Rundsvlees op houtvuur geroosterd

—
Bèarnaisesaus-Aardappelkroketten

—
Nogatine-ijs

—
Zoete Koekjes

—
Moka Koffie

—
WUNEN

Kuländer 1947
Dude Brossopla

22 Mei 1948

ARCHIEF

BRUSSELSSE WELZIJNS-
GEZONDHEISRAAD VZW

2007/330

ARCHIEF

BRUSSELSSE WELZIJNS- EN
GEZONDHEISRAAD VZW

2007/330

JAARVERSLAGEN

25.80	x	53542	1360	x	1
83	x	7	20	x	1
24	x	1	31	x	1
56	x	3	72	x	5
12	x	3	02	x	3
22	x	1	46	x	3

BWN

JAAR NUMMERS

1982

1983

1984

DE VELDBLOEM IN BRUSSEL

EEN LIBERAAL GENOOTSCHAP TUSSEN DROOM EN DAAD

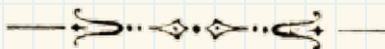
Jimmy Koppen

VOLKSMAATSCHAPPIJ DE VELDBLOEM

Lokaal, 4, Groote Markt

I N D E N Z A K

BRUSSEL



De Veldbloem was een Vlaamse en Brusselse vereniging die op 1 augustus 1852 door Michiel van der Voort werd opgericht. De stichters hadden als doel de arbeidersklasse intellectueel te vormen door middel van het inrichten van avondonderwijs¹. Terugblikkend op de eerste jaren noemde De Veldbloem zelf, in 1884, *'de verdediging van de taalrechten, het uitschrijven van wedstrijden voor Nederlandse toneel- en letterkunde, het geven van openbare voordrachten en zangfeesten en het inrichten van een Vlaamse volksboekery'* haar voornaamste opdrachten. Dit zou uiteindelijk bijdragen tot de aanmoediging *'van alles wat strekken kon tot geestesontwikkeling der werkende standen'*². De Veldbloem beschouwde zichzelf, waarschijnlijk niet onterecht, als de eerste Brusselse vereniging die openbaar en gratis voordrachten organiseerde³.

Briefhoofd in 1888

De geschiedenis van De Veldbloem is nog grotendeels in mist gehuld. Over het genootschap is nagenoeg geen onderzoek gebeurd, hoewel zij, rechtstreeks en onrechtstreeks, de hand heeft gehad in een aantal evenementen. De Veldbloem stichtte in 1875 de 'Naamloze Maatschappij ter Exploitatie eens Nederlandschen Schouwburgs te Brussel' waaruit de (Koninklijke) Vlaamse Schouwburg ontstond⁴. Vooraanstaande Vlaamse voorvechters zoals Julius Hoste (1848-1933) en Xavier Havermans (1839-1898) speelden een belangrijke rol in De Veldbloem en het genootschap was pertinent aanwezig in de zaak Jozef Schoep (1873).

In dit artikel willen we de positie van dit Vlaams en Brussels liberaal genootschap afbakenen in de Vlaamse ontvoogding van de 19^e eeuw door het samenbrengen van de beschikbare literatuur.

Founding fathers

Het ontstaan van De Veldbloem dient helemaal in het kader van de taalstrijd te worden geplaatst. Na de Belgische onafhankelijkheid was Brussel tot hoofdstad verheven, en het sociaal hoger aangeschreven Frans maakte er een onstuitbare opmars. De verdeeldheid aan Vlaamse zijde maakte een sluitend verdedigingsmechanisme vrij moeilijk. De groeiende tegenstellingen tussen katholieken en liberalen maakte ook van de Vlaamse Beweging geen sluitend geheel. Deze kwestie kwam duidelijk op de voorgrond tijdens de Vlaamse landdag die in februari 1844, op initiatief van het Leuvens studentengenootschap Met Tijd en Vlijt in Brussel werd gehouden, en



waar Hendrik Conscience (1812-1883) nog tot eenheid opriep. Conscience belichaamde de Vlaamse Beweging als een literaire en taalkundige stroming. De Nederlandstalige literatuur vervulde een cruciale rol in het Vlaamse bewustwordingsproces, zowel wat de geschiedenis als de natievorming betrof. Organisaties zoals het in 1842 opgerichte Nederduitsch Tael- en Letterkundig Genootschap probeerden deze richting zoveel mogelijk te stimuleren. Stichter Michiel van der Voort (1812-1867) wenste hiermee de Brusselse Vlaamsgezinde schrijvers in één organisatie te bundelen om zo zowel een literair als politiek programma ten uit-

Michiel van der Voort (uit: *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* M-Z. Tielt, Amsterdam 1975, p.1958.)



voer te brengen. Het Genootschap wou op de eerste plaats het Brussels dialect de plaats laten ruimen voor algemeen Nederlands, en leden waren in dat opzicht vrij militant. Vanuit Gent en Antwerpen kwamen openlijke steunbetuigingen van Van Duyse, Snellaert, Blommaert, Saint-Genois en Van Kerckhoven, en op de plechtige bijeenkomst naar aanleiding van de eerste verjaardag waren boegbeelden zoals Louis de Potter en Gustave Jottrand aanwezig⁵. Precies rond het punt van de taaluniformiteit en de verbanning van het dialect ontstond er tweedracht binnen het Nederduitsch Tael- en Letterkundig Genootschap. Verhitte discussies in Vlaanderen rond de wijziging van de spelling, die uiteindelijk later zouden leiden tot een taalkundige eenheid tussen Vlaanderen en Nederland, hadden rond 1844 ook hun weerslag op de Brusselse vereniging⁶.

Dit was de context waarin diezelfde Michiel van der Voort aan de basis van De Veldbloem lag. Maar van der Voort was geen Brusselaar: al in zijn geboortestad Antwerpen had hij zich als Vlaams pleitbezorger laten gelden en kon op dat vlak als pionier worden beschouwd. In zijn redenering was het literair stimuleren van het Nederlands van primordiaal belang: de taal maakte deel uit van het Belgisch natiegevoel en maakte het onderscheid met Frankrijk. Vanaf 1840 was hij in Brussel actief. Beroepsmatig was hij een beëdigd vertaler en werkte hij voor de Assurances Générales. Maar binnen de Vlaamse Beweging wordt hij vooral herinnerd als publicist, journalist en romancier. Vooral de toestand van het Nederlandstalig onderwijs in Brussel baarde hem zorgen. Van der Voort schreef aan Ferdinand Snellaert (1809-1872) dat het voor het Nederlands zeer moeilijk zou zijn om in de sterk verfranste hoofdstad terug vaste voet te krijgen. Via lidmaatschap van rederijkerskamer De Wijngaard kon hij in contact komen met gelijkgestemden, maar beseftte hij ook dat er meer nodig was dan enkel culturele verenigingen om de Vlaamse grieven te kunnen kanaliseren. Het belang van het vermelde Nederduitsch Tael- en Letterkundig Genootschap moet hierin worden begrepen, maar ook De Vlaamsche Verbroedering en het Vlaamsch Midden-Comiteit, twee andere Brusselse verenigingen die respectievelijk in 1845 en 1849 Michiel van der Voort tot hun stichters rekenden⁷. Ook het Nederduitsch Taelverbond, de federatie van de letterkundige genootschappen, ontstond in 1845 onder impuls van van der Voort⁸. In de meeste verenigingen vervulde het pleidooi voor Nederlandstalig onderwijs een centrale positie en vaak waren er maar kleine onderlinge nuances. De literaire genootschappen hoedden er zich ook voor een politieke of ideologische kleur te bekennen.

Met De Veldbloem was het niet anders gesteld. Officieel behoorde van der Voort evenwel niet tot de stichters. Deze waren de nobele onbekenden Josef Andries, Petrus Andries, Franciscus Van den Wijngaert, Franciscus Vermeulen en André Castelin, die

Borstbeeld van Julius Hoste sr.

voorzitter werd⁹. Maar in de terugblik op 15 jaar Veldbloem werd Michiel van der Voort zowat de enige drijfveer van de vereniging in haar eerste bestaansperiode genoemd. In naam van De Veldbloem stelde hij haast wekelijks pamfletten samen waarin de krachtlijnen van de Vlaamse Beweging werden weergegeven. Doordat De Veldbloem zich in eerste instantie echter neutraal tussen katholieken en liberalen opstelde werd ze door geen van beide politieke families ernstig genomen¹⁰.

De naam van het genootschap dook in de jaren 1850 verschillende keren in manifestaties op. Een petititie uit 1854 van het Midden-Comiteit ter promotie van het Nederlands in de landbouwscholen werd door De Veldbloem samen met andere Brusselse (toneel-)verenigingen zoals De Morgenstar, De Noordstar en De Wijngaard ondertekend¹¹. In 1856 nam De Veldbloem zelfs de activiteiten van de vergelijkbare vereniging Simon Stevin over en in 1865 stelden van der Voort en Charles Potvin (1818-1902)¹² – één van de initiatiefnemers van de pas opgerichte Ligue de l'Enseignement / Onderrichtsbond – om de bibliotheek van De Veldbloem als basis van betreffende bond te gebruiken¹³.

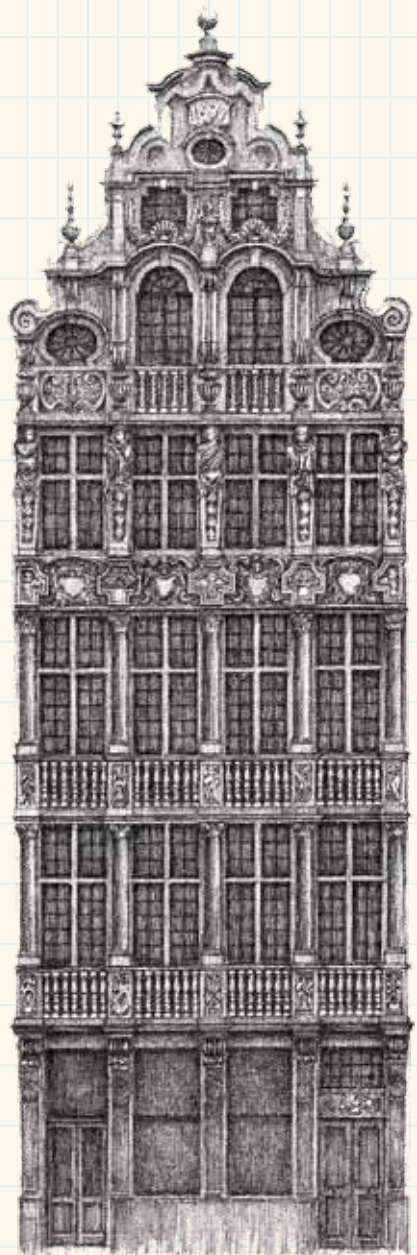
Revitalisering

Vanaf 1866 manifesteerde Julius Hoste (1848-1933) zich in de Vlaamse Beweging. Hoste was, net als de meeste andere leidende flaminganten, niet in Brussel geboren, maar woonde en werkte er. Zijn contact met drukker Xavier Havermans (1839-1898) was richtinggevend. Havermans engageerde de achttienjarige Hoste als journalist voor *De Vlaamsche Tijding* (1866-1869), een radicaal blad dat opriep tot politieke actie¹⁴. Het ontstaan van Voor Taal en Recht in 1868, met Havermans als voorzitter, lag hiervan in het verlengde. In feite was dit de eerste echte Nederlandstalige Brusselse kiesvereniging¹⁵. Voor Taal en Recht kon deze ambities niet waarmaken en kon niet zelfstandig blijven bestaan. Havermans en Hoste waren waarschijnlijk van mening dat de heroriëntering van een bestaande vereniging eenvoudiger zou zijn dan ex nihilo van start te gaan. Op dat ogenblik leidde De Veldbloem een sluimerend bestaan. De dood van van der Voort in 1867 illustreerde dat de werking van de vereniging grotendeels met de activiteiten van haar bezieler samenliepen. Onder impuls van Havermans werd de algemene vergadering van De Veldbloem in februari 1869 samengeroepen die hem tot voorzitter verkoos en Hoste tot een van de beide secretarissen. Net als voordien werden er voordrachten over literaire en taalkundige thema's georganiseerd, maar vrijwel onmiddellijk verschoof de klemtoon naar een politieke invulling. Het nieuwe bestuur besepte dat er geen taalkundige ambities konden worden verwezenlijkt zonder politieke backup. Dat was ook de reden waarom aan het intern reglement meteen een duidelijke boodschap werd toegevoegd: *'De Veldbloem zal politieke vergaderingen inrichten en al de vraagstukken bepleiten die het Vlaamsche Volk in zijn burgerlijk, maatschappelijk en geestesleven kunnen aanbelangen'*¹⁶. De onderwijskwestie bleef een belangrijk deel van de voordrachten bepalen hoewel ook andere thema's zoals de uitbreiding van het kiesrecht

en de Vlaamse geschiedenis prominent op de agenda kwamen. Meer nog, de nieuwe generatie van bestuurders hoopte impliciet op de uitbouw van De Veldbloem tot een politieke partij met landelijke ambities¹⁷. Vanuit historisch oogpunt betekende de heroriëntatie van De Veldbloem in 1869 een belangrijk moment in de Vlaamse ontvoogding, vergelijkbaar met de oprichting van het Vlaamsch Midden-Comiteit twintig jaar eerder¹⁸.

Met het verleden werd grotendeels tabula rasa gemaakt: het gedenkboek dat in 1884 werd uitgegeven behandelde de periode vóór 1869 als een soort van weinig interessante of belangrijke prehistorie. De nieuwe start was eveneens goed merkbaar in de samenstelling van het bestuur: naast Havermans en Hoste maakten jonge krachten zoals A.J. Cosyn, J. Mertens en A. Schaeken er hun opwachting.

De koerswijziging van De Veldbloem in liberale richting was gedeeltelijk op het conto van Hoste te schrijven. In 1870 kwam hij in de Ligue de l'Enseignement terecht waar hij, bijna ter vervanging van van der Voort, de Vlaamse inbreng verpersoonlijkte. In de Ligue de l'Enseignement leerde Hoste vrijzinnige en liberale voorvechters kennen zoals Emanuel Hiel (1834-1899), Charles Buls (1837-1914) en Emmanuel van Driessche (1824-1897)¹⁹. Op hun beurt waren zij nauw betrokken bij allerhande organisaties



Tekening van Luc Putman van het huis De Zak

zoals het Willemsfonds. Vooral met van Driessche kon Hoste binnen de Ligue de l'Enseignement een aantal typisch Vlaamse thema's in het programma laten opnemen zoals het pleidooi voor verplicht onderwijs in de moedertaal²⁰.

In feite gebruikte Hoste De Veldbloem als een toegangspoort naar een uitgebreid netwerk. Hij bleef trouwens enkel in 1869-'70 secretaris en voerde nadien ook geen enkel bestuursmandaat meer uit²¹. Via het door hem opgerichte tijdschrift *De Zweep* (1869) kwam hij in contact met Felix vande Sande (1824-1890), voornaamste pleitbezorger voor een Vlaamse theater in Brussel; zijn lidmaatschap van de Brusselse vrijmetselaarsloge Les Amis Philanthropes (1875) maakte de verstandhouding met de genoemde bestuursleden van de Ligue de l'Enseignement – die eveneens vrijmetselaar waren – nog inniger. Bovendien deelden deze personen een progressief-liberale ideologie.

Intussen vertaalde de politieke actie van De Veldbloem zich in petitie en protest-schrijven die vanaf 1869 aan zowel de Brusselse gemeenteraad als de nationale instellingen werden gericht. De taalkwestie op het vlak van onderwijs, administratie en landsverdediging vormde hiervoor bijna altijd de aanleiding²². In twee specifieke thema's maakte het genootschap een leidende rol waar: de zaak-Schoep en de instelling van de Vlaamse Schouwburg.

De Zak (3^e huis van rechts)



De zaak-Schoep (1872-1873)

De Fransonkundige arbeider Jozef Schoep had op 19 oktober 1872 zijn pasgeboren zoon willen aangeven op het gemeentehuis van Sint-Jans-Molenbeek. Aangezien de ambtenaar hem enkel in het Frans te woord kon staan, en ook de geboorteakte in die taal werd opgesteld, weigerde Schoep hierop in te gaan. Het resultaat was een rechtzaak waar Schoep in februari 1873 wegens nalatigheid tot 50 frank boete of 15 dagen hechtenis werd veroordeeld. Volgens Schoep zelf was zijn onverzettelijke houding ingegeven door de voordrachten van De Veldbloem over de taalrechten. Hij stelde Havermans dan ook onmiddellijk op de hoogte, en die op zijn beurt zorgde voor twee advocaten. Mede onder impuls van De Veldbloem vond het vonnis tot ver buiten Brussel weerklink: in Antwerpen belegde de Nederduitse Bond²³ zelfs een aantal meetingen²⁴. Het vonnis werd intussen in beroep bekrachtigd. Tijdens deze zitting wensten Schoeps advocaten in het Nederlands te pleiten, wat door de voorzitter als 'un enfantillage' werd afgewezen. Ten slotte werd het beroep van Schoep op 19 mei ook in cassatie afgewezen én werd het de advocaten verboden er het Nederlands te gebruiken²⁵.

In de loop der maanden mobiliseerde De Veldbloem zowat alle Vlaamse organisaties en persoonlijkheden. In mei 1873 werden de discussies naar het Parlement verlegd. Vanuit de Nederduitse Bond had volksvertegenwoordiger Coremans al in april 1872 een wetsontwerp ingediend op het gebruik van talen in strafzaken. De klemtoon was verschoven: niet zozeer de onmogelijkheid van Jozef Schoep om de geboorteangifte in het Nederlands te doen was de issue, maar wel de onmogelijkheid van Schoeps advocaat Franz De Laet – zoon van flamingantisch volksvertegenwoordiger Jan J. De Laet – om in die taal te pleiten. De hele kwestie raketde een oud zeer op want in 1844 had een vergelijkbaar incident plaatsgevonden toen journalist en onderwijzer Domien Sleenckx weigerde de Franstalige geboorteakte van zijn zoontje op het Brussels stadhuis te ondertekenen²⁶.

Op 22 juni 1873 organiseerde De Veldbloem de samenkomst van zowat alle Vlaamse verenigingen uit Brussel en de provincies in een landdag. Een protestmars van enkele duizenden passeerden, onder het zingen van *De Vlaamse Leeuw*, aan het koninklijk paleis om in meeting in de Alhambraschouwburg in de benedenstad te eindigen²⁷. Ook hier waren de politieke ambities ondubbelzinnig: de oproep tot de vorming van een Vlaamse politieke partij, staande tussen liberalen en katholieken, was pertinent aanwezig. Het resultaat van deze meeting, en ook van de landdag, was de algemene instemming om De Veldbloem als een Vlaamse drukkingsgroep om te vormen, die zich rechtstreeks tot de politieke verkozenen en mandatarissen kon wenden²⁸. Op 17 augustus 1873 werd er een wet gestemd die het gebruik van het Nederlands in rechtzaken in de Vlaamse provincies verplichtte en in Brussel de keuze tussen de beide landstalen vrij liet. De wet had wel geen invloed op het taalgebruik in het Hof van Beroep van Brussel en het Hof van Assisen van Brabant²⁹.

De Vlaamse Schouwburg

De totstandkoming van een Nederlandstalige en volwaardige schouwburg in Brussel was een moeizaam proces. Jacob Kats, Felix vande Sande en Pierre-Joseph Mulders ondernamen sinds de jaren 1850-'60 verschillende pogingen hiertoe. Deze laatste stichtte het Nationaal Theater in de Cirkschouwburg – de latere Alhambra – maar moest om financiële redenen zijn initiatief in 1867 opdoeken³⁰. Vooral het Franstalig stadsbestuur, verpersoonlijkt door burgemeester Jules Anspach, toonde zich vrij star in haar steun ten aanzien van een Nederlandstalig theater. Dat de (Koninklijke) Vlaamse Schouwburg in 1875 alsnog van start kon gaan was in hoofdzaak aan twee actoren te danken: Julius Hoste en De Veldbloem. Al het eerste nummer van Hoste's weekblad *De Zweep* maakte dit ondubbelzinnig duidelijk: in de allegorie op het titelblad nam de spreuk '*Nationaal Tooneel*' een opvallende plaats in.

Terwijl Hoste de paden van het liberalisme en de journalistiek bewandelde om dit doel te kunnen verwezenlijken ontplooidde De Veldbloem zich tot een echte lobby. Voorzitter Havermans ging persoonlijk bemiddelen bij Anspach en verkreeg de toestemming een speciale commissie in te stellen. In oktober 1874 kwam deze commissie voor het eerst samen. Met uitzondering van Emmanuel van Driessche was zij enkel samengesteld uit leden van De Veldbloem. Ook Veldbloem-lid vande Sande behoorde hiertoe, maar niet Hoste. Na positief advies door de gemeenteraad waarbij de Alhambra werd bestemd tot huis van dit nieuw Nederlandstalig theater werd er vanuit de commissie een andere organisatie opgericht: de Naamlooze Maatschappij ter Exploitatie eenen Nederlandschen Schouwburg. Ook hier waren de bestuurders allemaal afkomstig uit De Veldbloem met Havermans als voorzitter maar met van Driessche als afgevaardigd beheerder. Door de verkoop van aandelen kon het nodige startkapitaal voor de schouwburg op vrij korte tijd worden bij elkaar gebracht. Niet geheel onterecht vermeldde De Veldbloem in haar jaarverslag van 1874 dat '*het Nationaal Tooneel grootendeels zijn ontstaan had te danken aan haar onverpoosd arbeiden*'³¹.

Van pluralistisch tot liberaal

De Veldbloem dook ook op in een aantal andere initiatieven: in 1877 werd een volksbibliotheek opgericht, die zeer bescheiden met 200 titels van start ging maar binnen zeven jaar explosief uitbreidde tot bijna 20.000³². Maar niet alle ondernemingen waren even succesvol. De oprichting van de (Vrijgezinde) Vlaamse Kiezersbond in 1872, met het oog op de gemeenteraadsverkiezingen van het volgende jaar, was veelbelovend. Geheel in de lijn van de ideologie van De Veldbloem werden hierin liberale en katholieke flaminganten verenigd, hoewel de progressief-liberalen zoals Gustave Jottrand, Felix vande Sande en Florimond Kops (1834-?) er de overhand hadden. Ook het kartel met de Association libérale wees in die richting. De verkiezingsuitslag was echter vrij bescheiden en de pluralistische

Vlaamsche Kiezersbond kon zich in het kartel niet handhaven: in 1877 moest zij plaats ruimen voor de Vlaamsche Liberale Bond³³.

De politieke oriëntatie van De Veldbloem was, zeker in het kader van de Zaak-Schoep, in een stroomversnelling gekomen. Het genootschap droomde ervan de kern van een Vlaamse politieke partij te worden, en in 1873-'74 had zij nog de onrealistische ambitie om tot 20 kamerzetels in te nemen. In het pamflet *Politiek programma. Aan het Vlaamsche volk* werden in december 1874 de registers helemaal opengetrokken. De Veldbloem pleitte hierin voor algemeen stemrecht met evenredige vertegenwoordiging, afschaffing van de loting en vermindering van de legerlasten, hervorming van het onderwijs, verbetering van het lot van de werkende en behoeftige klasse, een strikte toepassing van de scheiding van Kerk en Staat en de verdwijning van de Vlaamse taalgriev³⁴.

In de loop van de jaren 1870 verschoof De Veldbloem steeds meer in liberale richting. Begin jaren 1880 plaatste zij zich ondubbelzinnig tussen de liberale genootschappen van de hoofdstad zoals de Ligue de l'Enseignement, het Willemsfonds, La Libre Pensée en de verschillende afdelingen van de Association libérale³⁵. In feite markeerde de stichting van de Vlaamsche Liberale Bond in 1877 de overgang van De Veldbloem naar het progressistisch liberalisme. De Bond kopieerde een aantal uitgangspunten van De Veldbloem en de benoeming van Havermans tot secretaris leek deze personele unie te bezegelen³⁶. In 1881 werden de doelstellingen van De Veldbloem statutair gewijzigd; de oorspronkelijk pluralistische instelling werd in haar geheel overboord gegooid: *'De beginselen der Veldbloem zijn van zuiver vooruitstrevenden liberalen aard. De maatschappij, om aan haar programma getrouw te blijven, moet niet alleen het franskiljonisme, maar tevens het klerikalisme bevechten. De zogeheten onafhankelijke partij te Brussel bestaat grootendeels uit vermomde en gekende klerikalen.*³⁷ Het genootschap gaf nu haar openlijke steun aan Charles Buls, Florimond Kops, Edmond Picard (1836-1924), Léon Vanderkindere (1842-1906) en Paul Janson (1840-1913) en ook aan andere namen uit het (Frans- en tweetalig) liberaal milieu zoals de latere ULB-rector Henri Bergé (1835-1911), voorzitter van de Ligue de l'Enseignement August Couvreur (1827-1894) en parlamentslid Optat Scailquin (1842-1884)³⁸.

De overgang naar het politiek liberalisme gebeurde in verschillende fases en was, achteraf bekeken, misschien onvermijdelijk. De oprichting, in de schoot van De Veldbloem, van de Nationale Vrijgezinde Bond der Maatschappijen van Brussel en Voorsteden, wees eigenlijk al in die richting waarbij vrijzinnigheid ondubbelzinnig met liberalisme moest worden geassocieerd³⁹. Ook moest de – zij het onrechtstreekse – inbreng van Julius Hoste niet worden geminimaliseerd. In het begin van de jaren 1870 bleef Hoste de ideologische lijn van De Veldbloem aanhouden: pluralistisch en boven de katholiek-liberale tweespalt staande. Dat kwam nog het

best tot uiting in *De Zweep*. Het weekblad profileerde zich als de spreekbuis van de Vlaamse Beweging, zonder ideologisch onderscheid te maken. De gemeenteraadsverkiezingen van 1873 veroorzaakten enige kleurbekentenissen: Hoste koos in oktober 1873 op de stichtingsvergadering van de Brusselse afdeling van het Willemsfonds – die trouwens met de steun van De Veldbloem tot stand was gekomen⁴⁰ – volmondig voor het liberalisme⁴¹. Havermans volgde Hoste voorlopig nog niet. Integendeel, beiden bevonden zich niet steeds op dezelfde lijn; terwijl Hoste met *De Zweep* de bundeling van alle Vlaamse krachten voorop stelde, sprak Havermans' tijdschrift *De Kerels* (eerste nummer: 12 juni 1870) een heel ander publiek aan. De toon van *De Kerels* was veel Vlaamsnationalistischer en radicaler dan het meer gepoleiste *De Zweep*; dit eerste tijdschrift streefde van meet af aan naar een uitbreiding van het stemrecht – dit thema kwam ook in de voordrachten van De Veldbloem aan bod⁴².

In april 1878 was Havermans wel terug te vinden tussen de ondertekenaars van een liberaal manifest, waar hij samen met Charles Buls, Julius Vuylsteke (1836-1903), Pierre Tempels (1825-1923), Julius De Geyter (1830-1905), Emile de Laveleye (1822-1892), Hoste en andere grote namen verklaarde dat *'in de Liberale Partij van Vlaamsch België heden door niemand meer wordt ontkend dat de Vlaamsche*

De Kerels, het orgaan van De Veldbloem



Beweging, in onze Vlaamsche gewesten, de machtigste en onmisbaarste bondgenoot is der liberale denkwijze. Het manifest ontstond geheel in de zijlijn van de tweede taalwet van 1878 op het gebruik van taal in bestuurszaken⁴³.

Versplintering

Net zoals het 19^e-eeuws politiek gebeuren werd gedomineerd door de polarisatie tussen liberalen en katholieken, zo kon ook het liberalisme niet van interne tegenstellingen worden gespaard. Ook in de schoot van De Veldbloem speelden de verschillende visies op het liberalisme door doctrinair en radicalen een rol. Vooral na 1884 veroorzaakten deze tegenstellingen echte scheuringen. Door de zware nederlaag van de liberalen bij de kamerverkiezingen van 1884 volgde de onvermijdelijke interne reflectie. De totale afstraffing van de homogeen-liberale regering, die vanaf 1878 de doctrinaire standpunten in de praktijk wou omzetten, kende eveneens zijn weerslag op het liberale verenigingsleven. Het Willemsfonds bijvoorbeeld kende een aanzienlijke terugval van leden zodat een aantal afdelingen zelfs dienden te worden opgedoekt. In Brussel kwam daarbovenop een ernstig financieel deficit, in combinatie met diepe verdeeldheid. Het Brussels liberalisme was na 1884 duidelijk opgesplitst in een Ligue libérale en een Association libérale. Hoste en Buls vormden de boegbeelden van de doctrinaire eerste organisatie, terwijl De Veldbloem – met onder haar ledenbestand heel wat Willemsfondsen – de radicale (of progressistische) tweede instantie verdedigde. Om de zaak helemaal complex te maken bestond er nog een derde strekking, verpersoonlijkt door Frans Reinhard (1850-1921), die de Vlaamse belangen boven de liberale tegenstelling wou plaatsen⁴⁴.

Hoste van zijn kant was, samen met Hiel, Reinhard en Van Driessche nauw betrokken bij de oprichting van de Liberale Vlaamsche Bond van Brussel – niet te verwarren met de Vlaamsche Liberale Bond – in 1885, en die een principeel akkoord met de Ligue libérale afsloot. Hoste hoopte alle Vlaamse liberale krachten van Brussel onder neutrale vleugels te verenigen. Maar de Liberale Vlaamsche Bond bleef zeer bescheiden in omvang en de mislukte indiening van een Vlaamse lijst voor de parlementsverkiezingen van 1888 deed haar in progressistische zin kantelen. Dit gebeurde mede onder impuls van advocaat Maurits Josson (1855-1926) en de eveneens uit Gent afkomstig zijnde Alfons Prayon-Van Zuylen (1848-1916)⁴⁵. Een samenwerking met zowel De Veldbloem als het Willemsfonds was opnieuw mogelijk. De Liberale Vlaamsche Bond vormde samen met De Veldbloem op dat ogenblik de enige Vlaamse drukkingsgroepen in Brussel⁴⁶.

De door Josson opgerichte Vlaamsche Volkspartij (°1892) haalde haar mosterd gedeeltelijk bij De Veldbloem, zoals deze haar politieke standpunten in het *Manifest* van 1886 had omschreven. Meer nog: De Veldbloem fuseerde in 1892 met de Liberale Vlaamsche Bond. Samen vormden zij de kern van de Vlaamsche Volkspartij. Maar

ook zij kon het lokale niet overstijgen en politiek nooit enig gewicht in de schaal leggen⁴⁷. Tot 1895 vormden Hoste, Josson en Prayon-Van Zuylen de spreekbuis van het Brussels liberaal flamingantisme. Met de gemeenteraadsverkiezingen dat jaar kon de Vlaamsche Volkspartij amper 300 stemmen halen. Prayon-Van Zuylen vertrok naar Engeland, Josson naar Zuid-Afrika en Hoste zat als voorzitter van de Brusselse afdeling van het Willemsfonds verveeld met de beschuldigingen zich te toegevend ten aanzien van de Franstalige liberalen op te stellen. De Vlaamsche Volkspartij stuikte in elkaar⁴⁸. Het Brussels liberalisme plooidde zich terug in de tegenstelling tussen doctrinair en progressisten: de pogingen tot verzoening en overbrugging waren mislukt⁴⁹.

Bij wijze van besluit

De Veldbloem was in de loop van haar bestaan meermaals een instrument dat, naargelang de gebruikers en de doelstellingen, verschillende vormen kon aannemen. Literair, liberaal, Vlaams, vrijzinnig, progressistisch en politiek waren stuk voor stuk labels die dit Brussels genootschap konden worden gekleefd. Van der Voort, Hoste, Havermans en ten slotte Prayon-Van Zuylen, als voorzitter van de fusie Veldbloem-Liberale Vlaamsche Bond, hadden elk een andere visie op de plaats die De Veldbloem diende in te nemen. In feite trad het genootschap slechts zelden expliciet op de voorgrond. Achter de schermen daarentegen was De Veldbloem de *missing link* tussen de politieke opiniemakers van Brussel – liberaal of katholiek, Vlaams of Franstalig.

Het genootschap heeft zeer zeker een rol kunnen spelen in de Vlaamse Beweging in de hoofdstad, maar ze heeft eigenlijk nergens haar onmiskenbare stempel weten te drukken. Dat kan de vergetelheid verklaren waarin ze na 1900 is terecht gekomen. Belangrijke verwezelijkingen in het kader van de zaak-Schoep of van de totstandkoming van de KVS waren bovendien telkens in samenwerking met anderen. Daarom kan De Veldbloem misschien nog het beste als een katalysator van de Vlaamse ambities in Brussel worden beschouwd.



Aandeel van de KVS

- ¹VAN CLEMEN (S.). 'De Veldbloem.' In: DE SCHRYVER (R.) (red.). *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Q-Z*. Tielt, Lannoo, 1998, p.3176.
- ²*De Vlaamse strijd te Brussel, 1869-1884. Vijftienjarig verslag der werkzaamheden der Veldbloem, Vlaamse vrijzinnige volksmaatschappij*. Brussel, Xavier Havermans, 1886, p.10.
- ³*De Vlaamse strijd*, p.17.
- ⁴KOPPEN (J.). 'De KVS: een politieke en culturele actor?' In: QUINTENS (P.), CALSIUS (M.) & KOPPEN (J.) (red.). *Ruimte & Spel. In en rond de Koninklijke Vlaamse Schouwburg*. Brussel, AMVB, 2007, p.62.
- ⁵GUBIN (E.). *Bruxelles au XIXe siècle: berceau d'un flamingantisme démocratique (1840-1873)*. Brussel, Gemeentekrediet, 1979, pp.87-91.
- ⁶VAN CLEMEN (S.). 'Nederduitsch Tael- en Letterkundig Genootschap.' In: DE SCHRYVER (R.) (red.). *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging. G-Q*. Tielt, Lannoo, 1998, p.2160.
- ⁷VAN CLEMEN (S.). 'Voort, Michiel van der.' In: DE SCHRYVER (R.) (red.). *NEVB, R-Z*, pp.3562-3563.
- ⁸GOEDEME (G.) & VAN CLEMEN (S.). 'Nederduitsch Taelverbond.' In: DE SCHRYVER (R.) (red.). *NEVB, G-Q*, pp.2160-2161.
- ⁹*De Vlaamse strijd te Brussel*, p.7.
- ¹⁰*Ibidem*, p.10.
- ¹¹GUBIN (E.). *Op.cit.*, pp.114-115.
- ¹²*Ibidem*, p.189.
- ¹³*Ibidem*, p.381.
- ¹⁴SIEBEN (L.). 'Julius Hoste Sr. En het Vlaams liberalisme te Brussel en in Vlaanderen (1866-1914).' In: *Vader Hoste*. Gent, Liberaal Archief, 1989, p.13.
- 15 GUBIN (E.). *Op.cit.*, p.480.
- 16 *De Vlaamse strijd te Brussel*, p.15.
- 17 *Ibidem*, p.16.
- 18 GUBIN (E.). *Op.cit.*, p.355.
- 19 *Ibidem*, p.429.
- 20 DE METSENAERE (M.). 'Van Driessche, Emmanuel.' In: DE SCHRYVER (R.) (red.). *NEVB, A-F*, pp.986-987.
- ²¹*De Vlaamse strijd te Brussel*, pp.8-9.
- ²²*Ibidem*, p.37 e.v.
- ²³De Nederduitsche Bond was een bijzonder invloedrijke politieke beweging uit Antwerpen, die nauw bij de Meetingpartij aanleunde. Belangrijke namen waren de katholieke politici Jan J. De Laet (1815-1891) en Edward Coremans (1835-1910). In: WILS (L.). 'Nederduitsche Bond.' In: DE SCHRYVER (R.) (red.). *NEVB, G-Q*, p.2161.
- ²⁴*De Vlaamse strijd te Brussel*, pp.68-72.
- ²⁵ELIAS (H.J.). *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte. Derde deel*. Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1971, p.45.
- ²⁶FREDERICQ (P.). *Schets eener geschiedenis der Vlaamse Beweging. Eerste deel*. Gent, J. Vuylsteke, 1906, p.111.
- ²⁷De Vlaamse pers sprak over enkele duizenden aanwezigen; in de Franstalige kranten was dit aantal heel wat kleiner. In: FREDERICQ (P.). *Op.cit.*, p.114, voetnoot.
- ²⁸*De Vlaamse strijd te Brussel*, p.91.
- ²⁹VAN GOETHEM (H.). 'Gerecht.' In: DE SCHRYVER (R.) (red.). *NEVB, G-Q*, pp.1227-1228.
- ³⁰KOPPEN (J.) in QUINTENS (P.), CALSIUS (M.) & KOPPEN (J.) (red.). *Op.cit.*, pp.60-61.
- ³¹*De Vlaamse strijd te Brussel*, p.97.
- ³²*Ibidem*, pp.99-100.
- ³³WITTE (E.) & VAN CLEMEN (S.). 'Vlaamse Kiezersbond.' In: DE SCHRYVER (R.) (red.). *NEVB, R-Z*, p.3410.
- ³⁴WILLEMSEN (A.W.). *De Vlaamse Beweging. Deel 4/1* uit LAMBERTY (M.), VAN ROOSBROECK (R.), VANDEKERCKHOVE (M.), VAN ISACKER (K.), ROPPE (L.) & WILLEMSEN (A.W.) (red.). *Twintig eeuwen Vlaanderen*. Hasselt, Heidelberg-Orbis, 1974, pp.199-200.
- ³⁵*De Vlaamse strijd te Brussel*, p.137.
- ³⁶*Ibidem*, p.155.
- ³⁷*Ibidem*, p.160.
- ³⁸*Ibidem*, p.140.
- ³⁹ELIAS (H.J.). *Op.cit.*, p.44.
- ⁴⁰*De Vlaamse strijd te Brussel*, p.170.
- ⁴¹Van die afdeling werd Julius Hoste trouwens in 1875 voorzitter. In: SIEBEN (L.) in *Vader Hoste*, p.14.
- ⁴²GUBIN (E.). *Op.cit.*, p.435.
- ⁴³FREDERICQ (P.). *Op.cit.*, p.130.
- ⁴⁴BOTS (M.). 'Hoofdstuk II.' In: BOTS (M.), VAN VELTHOVEN (H.), DEPRez (A.), PAREYN (L.), DAELMAN (J.), DEWILDE (J.). *Het Willemsfonds van 1851 tot 1914*. Gent, Museum van de Vlaamse Sociale Strijd / Liberaal Archief, 1993, pp.59-61.
- ⁴⁵JANSEGGERS (L.). *Op.cit.*, p.110 & 120.
- ⁴⁶DE METSENAERE (M.). 'Liberal Vlaamse Bond.' In: DE SCHRYVER (R.) (red.). *NEVB, G-Q*, p.1885.
- ⁴⁷DE METSENAERE (M.). 'Vlaamse Volkspartij.' In: DE SCHRYVER (R.) (red.). *NEVB, R-Z*, pp.3432-3433.
- ⁴⁸JANSEGGERS (L.). *Op.cit.*, pp.129-130.
- ⁴⁹SIEBEN (L.). *Op.cit.*, p.30.



DE CONSERVERING EN BETEKENIS VAN DE MAQUETTECOLLECTIE VAN DE KVS IN HET AMVB

Patricia Quintens

Bij de overdracht van het archief van de Koninklijke Vlaamse Schouwburg in 2004, bevonden zich vijftien maquettes in grote kartonnen dozen. Eind 2005 kwamen er nog eens vijf maquettes bij van Mon Govaerts, die geruime tijd voor de KVS theaterdecors ontwierp. Met dit artikel laat het AMVB u kennismaken met hoe de maquettes werden geconserveerd en geregistreerd, en wat eventueel de betekenis en de waarde ervan is.

Theoretische kennis rond maquettes

Het beheer en behoud van maquettes of schaalmodellen is volgens het Nederlands Architectuur Instituut (NAI) een hele klus. Naar aanleiding van de conservering van de maquettes bracht het AMVB een bezoek aan het open maquettetedepot van het NAI in Rotterdam, alsook aan de zeer uitgebreide en diverse maquettecollectie van het Theater Instituut Nederland (TIN) in Amsterdam. Er werd gezocht naar specifieke literatuur over het bewaren en conserveren van maquettes. Tot op heden echter zonder veel resultaat. De moeilijkheid bij het bewaren van dergelijke collecties is de diversiteit van de gebruikte materialen. Een dergelijke problematiek kent men ook bij het conserveren van etnografische collecties en vooral bij collecties bestaande uit hedendaags materiaal. Het NAI publiceerde een aantal artikels die niet alleen specifieke kennis (over architectuurmaquettes) maar ook meer algemene kennis over conservering van dergelijk materiaal behandelen.¹

Behoud van de maquettes

Het stofzuigen van de maquettes was een van de eerste maatregelen die werd genomen om het behoud van de voorwerpen te verzekeren. Dit gebeurde reeds in de zomer van 2005. Na de werkbezoeken aan de verschillende instellingen werd contact opgenomen met de firma Jansen – Wijsmuller & Beuns, gespecialiseerd in het op maat maken van allerlei zuurvrij conserveringsmateriaal. Er werd samen gezocht naar de meest handige en beste manier van opbergen. Het werd een zuurvrije doos met deksel en extra binnenflap waarop de maquette rust zodat deze in en uit de doos kan getild worden zonder schade aan te brengen. Afhankelijk van het gewicht en de samenstelling van de maquette werd een eerste bestelling van 13 dozen geplaatst. Al deze maquettes bestaan uit katapak of maquettekarton en

[1] Het inpakken van de maquettes in hiervoor speciaal op maat ontworpen dozen

ander licht materiaal waardoor het gewicht geringis. De maquettes uit hout of ander zwaar materiaal staan voorlopig op de brede rekken en werden afgedekt met melinex. (zie [1] p. 38)

Fotografieren, nummeren en beschrijven de van maquettes

Alle maquettes werden gefotografeerd (overzicht en detail), genummerd en ingeschreven in het museumregister. Er werd een eerste summiere beschrijving gegeven van de staat van de maquette, de verschillende afmetingen, het toneelstuk, de scenograaf en de regisseur. De basisregistratie gebeurde in het inventarisatieprogramma AdlibXPlus dat via de website van het AMVB raadpleegbaar is: <http://www.amvb.be/index3.php?page=44>.

Als objectnaam werd gekozen voor 'schaalmodel', conform de A&AT (Art and Architecture Thesaurus); de term 'maquette' werd ingevoerd als 'used for' term zodat op beide trefwoorden gezocht kan worden. Een verdere onderverdeling in presentatie-, tentoonstellings-, werk-, studie-, ontwerp- of documentatiemaquette werd hier niet doorgevoerd.

Belangrijker dan deze onderverdeling was het aanbrengen van relaties tussen de verschillende deelcollecties. Bij iedere maquette werd verwezen naar het archiefnummer van het KVS-archief, het inventarisnummer van het productiedossier alsook naar de titel en de auteur van het theaterstuk. Als datum werd telkens de datum van de première ingevoerd.



[2] Maquette van *De privee-secretaresse* (Willem Douglas Home) door Mon Govaerts

jaar	vervaardiger	theaterproductie	genre
1970-71	Mon Govaerts	<i>De privee secretaresse</i> van William Douglas Home	komedie
1970-71	Rudolf Corens	<i>De listige weduwe</i> van Carlo Goldini	komedie
1972-73	Jo Van Cappellen	<i>De Keuken</i> van Arnold Wesker	komedie
1973-74	Mon Govaerts	<i>Halleluja, we zijn gered</i> van Herwig Hensen	tragikomedie
1974-75	Mon Govaerts	<i>Moord in het Witte Huis</i> van Jules Feiffer	komedie
1974-75	Mon Govaerts	<i>The Sunshine Boys</i> van Neil Simon	komedie
1974-75	Etienne Hubblau	<i>Blauw-blauw</i> van Hugo Claus	drama
1975-76	Mon Govaerts	<i>Laat mijn bomen staan</i> van William D. Home	komedie
1975-76	Mon Govaerts	<i>Het Hemelbed</i> van Jan De Hertog	komedie
1987-88	Andreï Ivaneanu	<i>Kortsluiting</i> van Peter Shaffer	komedie
1988-89	Marc Cnops	<i>Een wintersprookje</i> van William Shaekespeare	sprookje
1989-90	Serge Huen – Antin	<i>Burger Uebermensch</i> van Molière	komedie
1992-93	Alain Balencourt	<i>Bevers</i> van Johan Boonen	onbekend
1994-95	Niek Kortekaas	<i>Oedipus in Kolonos</i> van Seneca	drama
1995-96	Niek Kortekaas	<i>Leatherface</i> van Helmut Krausser	onbekend
1996-97	Jean-Claude Berutti & Rudy Saboughi	<i>De affaire van de rue de Lourcine</i> van Eugèn Labiche	onbekend
1996-97	Roland Topor	<i>De winter onder tafel</i> van Roland Topor	onbekend
1996-97	Jean-Marie Fiévez	<i>Oresteia</i> van Aïschylos	drama



[3] Maquette van *Halleluja, we zijn gered* (Herwig Hensen) door Mon Govaerts

De betekenis van de maquettes

Het AMVB bezit in totaal twintig maquettes van de KVS. Negen dateren van de jaren 1970. Drie maquettes zijn schaalmodellen van theaterproducties die opgevoerd werden tijdens de jaren 1980 en zes maquettes dateren van de jaren 1990. Twee maquettes werden nog niet geïdentificeerd en kunnen bijgevolg ook niet gedateerd worden.

Van de bestaande maquettes werd een lijst opgemaakt met het jaar, de maquettevervaardiger (ontwerper, bouwer), de titel van het toneelstuk en het genre.

De meeste maquettes zijn van de hand van Mon Govaerts. Hij maakte in de jaren 1970 zes decors voor de KVS. Zes keer betrof het komedies. De stijl is vrij klassiek en ze lijken soms sterk op elkaar. Verondersteld wordt dat de aandacht vooral ging naar het spel. (zie [2] en [3] op p. 40 , 41)

Hoewel het AMVB maar één maquette bezit van Andreï Ivaneanu, maakte deze kunstenaar tijdens de jaren 1970 en 1980 niet minder dan zestien decors voor de KVS. Ook hier blijkt het decor volledig ondergeschikt te zijn aan het spel. (zie [4] en [5] hieronder)

De maquette geeft niet altijd alle gegevens weer die belangrijk kunnen zijn voor het verloop of de duiding van het toneelstuk. 'Een Wintersprookje' is hiervan een goed voorbeeld. In een krantenartikel lezen we: 'De scène is op een originele manier aan het genre aangepast: tegen de achtergrond van een blauwe sterrenhemel staat een grote kast waarin de acteurs spelen. Hierdoor ontstaat het effect van



[4] Scène uit *Kortsluiting* (Peter Shaffer)

een poppenkast, temeer omdat voor de aanvang van het stuk eenzelfde, verkleind kastje op het podium staat met daarin de afbeeldingen van de koningsfamilie.² (zie [12] p. 47)

Dit kleine kastje bleef maar heel even op de scène staan, zo vernemen we: '... tijdens de proloog ... Als die (kleine poppenkast) weggedragen wordt – als een breekbaar cadeau – gaat de grote speeldoos open.'³

De eenvoud van het decor kwam het toneelstuk hier ook ten goede; er kon vaart worden gezet in een stuk van Shakespeare en alle aandacht kon hierdoor ook uitgaan naar de acteurs. (zie [11] en [13] p. 47)

Soms krijgt een maquette een andere dimensie wanneer alle elementen samengevoegd worden. Het decor voor het toneelstuk *Burger Uebermensch* van de Parijse Breton Serge Huen-Antin lijkt op het eerste gezicht een vrij neutraal en realistisch interieur van een appartement met zicht op de Eiffeltoren (zie [8] en [6] p. 45). Wanneer de acteurs met de eveneens door Huen-Antin ontworpen kostuums in zijn decor staan, krijgt het geheel iets grotesk, een totaal andere dimensie. (Zie [7] en [9] p. 44-45)

Verder onderzoek

De opmerkingen die hierboven werden vermeld, zijn gebaseerd op de betreffende productiedossiers uit het archief van de KVS. Naast de productiedossiers zijn er ook de tekstbrochures en het audiovisueel archief waar nog veel informatie kan gehaald worden betreffende het decor. Verder onderzoek zou het hele verhaal van elke maquette van opdracht tot realisatie kunnen schetsen.



[5] Maquette van *Kortsluiting* (Peter Shaffer) door Andréi Ivaneanu



14

KODAK TMY 5053

A 0 9 9 2 7

15

KODAK TMY 5053

16

KODAK TMY 5053

17

KODAK TMY 5053

18

KODAK TMY 5053



KODAK TMY 5053

8

KODAK TMY 5053

9

KODAK TMY 5053

10

KODAK TMY 5053

11

KO



KODAK TMY 5053

2

KODAK TMY 5053

3

KODAK TMY 5053

4

KODAK TMY 5053

5

KODAK



KODAK TMY 5053

KODAK TMY 5053

KODAK TMY 5053

KODAK TMY 5053

KODAK



Hierboven: [6] en [7] Scènes uit *Burger Uebermensch* (Molière) © Anton Wilsens en [8] maquette
Hiernaast: [9] De kostumering voor *Burger Uebermensch*

In het archief van de KVS ontbreken de productiedossiers van de jaren 1990. Deze bevinden zich nog in het archief van de KVS zelf. Hierdoor kunnen de maquettes van die jaren nog niet volledig worden onderzocht en evenmin in hun context worden geplaatst, [10]

Breder onderzoek zouden deze maquettes ook kunnen plaatsen in de evolutie van het Vlaamse theaterlandschap. Ze zouden misschien een antwoord kunnen geven op de vraag of de theaterproducties in de KVS op scenografisch vlak vernieuwend waren of net niet.

¹ Collectie Nieuws, Maquette van de Rotterdamse kubuswoningen. Restauratie van verkrueld papier, www.nai.nl/collectie/nieuws/2003/0309_kubussen.html (12/09/2006); Collectie Nieuws, De maquettecollectie van het NAI. Om te verleiden ..., www.nai.nl/collectie/nieuws/2003/0309_kubussen.html (12/09/2006); Collectie Nieuws, Holzbauers maquette gerestaureerd. Muizen in het stadhuis, www.nai.nl/collectie/nieuws/2003/0309_kubussen.html (12/09/2006); Collectie Nieuws, Maquette H.P.Berlage gerestaureerd, www.nai.nl/collectie/nieuws/2003/0309_kubussen.html (12/09/2006)

² VERHOEVEN (R.). 'Wintersprookje in KVS: te tragisch'. In: *De Morgen* 23/11/1988

³ VAN HEER (E.). 'Jaloezie in de winter'. In: *Knack*, 30/11/1988, p.157.



[10] Maquette van *Leatherface* (Helmut Krauser) door Niek Kortekaas



[11], [12] Maquette van de openingscène en [13] Scène uit *Een wintersprookje* (William Shakespeare) © Anton Wilsens

VERDWENEN GANSHORENSE FOLKLORE IN HET AMVB

INVENTARISATIE VAN HET ARCHIEF VAN DE KONINKLIJKE FOLKLORISTISCHE MAATSCHAPPIJ SINT- MARTINUS GANSHOREN

Mariet Calsius

In 2006 verdween in Ganshoren een stukje folklore. 150 jaar lang trok de Folkloristische Maatschappij Sint-Martinus minstens één keer per jaar door de straten van Ganshoren. Gezien de patroonheilige was dit steevast op de eerste zondag na het naamfeest van Sint-Martinus (11 november). Ook bij andere gemeentelijke gelegenheden en evenementen was de vereniging van dienst. Het verhaal van een Brusselse vereniging in 'crisis' is echter welbekend: vergrijzing, het verdwijnen van tradities, de jongere generatie heeft geen interesse of binding met het plaatselijke gebeuren... De Sint-Martinusvereniging wilde in schoonheid eindigen: in november 2005 ging de stoet voor de laatste keer uit, in maart 2006 organiseerde het gemeenschapscentrum De Zeyp een laatste fototentoonstelling en in januari 2007 werd het erfgoed overgedragen aan het AMVB.

Geschiedenis van de Folkloristische Maatschappij Sint-Martinus

Sint-Martinus of Sint-Maarten is patroonheilige van vele Vlaamse parochies. Als bisschop van Tours kerstende hij een groot deel van Frankrijk, maar ook aangrenzende regio's. Hij was geen martelaar, maar werd na zijn dood (11 november 397) vrij snel vereerd omwille van de vele wonderen rond zijn graf. Clovis riep Sint-



Martinus uit tot patroonheilige van het Frankische volk. Ook in Duitsland en de Lage Landen werd de heilige reeds vroeg vereerd. Zo telt België meer dan 400 parochies met Sint-Martinus als patroonheilige. Jan Verbesselt situeerde het ontstaan van de Sint-Martinusparochie van Ganshoren in de 11^e-12^e eeuw. Op dat moment was Ganshoren nog afhankelijk van de parochie Jette. Het statuut van afzonderlijke parochie kreeg Ganshoren in 1835. In 1841 werd Ganshoren een zelfstandige gemeente en koos logischerwijs een beeltenis van Sint-Martinus als gemeentewapen.

De ontsteking van het Sint-Maartensvuur wordt vandaag nog op een aantal plaatsen gevierd. In het vroegere ritueel nam de ganse gemeente deel en zamelde vooraf brandbaar materiaal in. Men veronderstelt dat daaruit het gebruik is gegroeid dat de kinderen verkleed van huis tot huis gaan om Sint-Maarten te zingen en om snoep te bedelen. De optochten van de jeugd met brandende fakkels of lampions gemaakt van uitgeholde bieten houden eveneens verband met het Sint-Maartensvuur. De bijhorende Sint-Maartensliedjes verschillen van streek tot streek. Voor Ganshoren zijn echter geen bewijzen. De feestdag van Sint-Maarten kondigde alleszins de slachttijd en het begin van de winter aan.

De sociëteit van Sint-Martinus werd opgericht in 1856, het reglement werd in 1857 door de gemeente bekrachtigd. De viering van het naamfeest met de nodige gebruiken zou op zich wel veel ouder zijn. Vóór 1856 zouden ook andere maatschappijen rond Sint-Martinus hebben bestaan. De omliggende dorpen en gehuchten in noordelijk Brussel kenden de traditie om op 11 november te bedevaart te gaan

Groepsfoto van de stoet (ca. 1900, BE AMVB 192/044-1)
Groepsfoto van de stoet (ca. 1930, BE AMVB 192/044-5)
Groepsfoto van de dames die op maandag rondgaan (1951, BE AMVB 192/044-25)
De groep bij het boerenbal in café De IJzeren Arm (1951, BE AMVB 192/044-17)



naar de Sint-Martinuskapel van Ganshoren. Hendrik Noppe belichtte in zijn boek over het verenigingsleven in de parochie Ganshoren het feit dat er een vlag was met het opschrift 'Sint-Martinus Maatschappij Jette-Ganshoren'. Dit schreef hij op basis van een artikel uit 1931 dat verscheen naar aanleiding van het 75-jarige bestaan van de vereniging van Sint-Martinus. De sociëteit ontstond niet zozeer als een specifieke parochiale vereniging, maar de verbondenheid was wel groot. Het eerste artikel van het reglement luidt: *'De sociëteit zal zig van tijd vereenigen ten eynden een eerlijk vermaek te nemen'*. De vlag daarentegen zou naar de kerk gaan indien de vereniging zou ophouden te bestaan.

Sinds haar ontstaan – met uitzondering van de wereldoorlogen – verzorgde de maatschappij Sint-Martinus jaarlijks de stoet ter ere van haar patroonheilige, voorafgegaan door een eucharistieviering. Aanvankelijk gebeurde dit op de dag van het patroonsfeest zelf. De Eerste Wereldoorlog verstoorde echter dit ritme. De oorlog eindigde immers op 11 november. Vanaf 1921 organiseerden de oudstrijdersverenigingen samen met de gemeentelijke overheden herdenkingen op die dag. De Sint-Martinusvereniging verplaatste de rondgang van de stoet naar de eerste zondag na het patroonsfeest.

Volgens overlevering woonden de leden van de Sint-Martinusvereniging te paard de mis bij. Toen dit gebruik omwille van hygiënische redenen door E.H. Storms werd afgeschaft, bleef men uit ongenoegen een aantal jaren weg uit de kerk. Het geschil werd later bijgelegd – wanneer is niet geweten, en de man die Sint-Martinus uitbeeldde legde naar aloude gewoonte weer een bloemstuk neer bij het beeld van de patroonheilige. Toen dat beeld in 1970 werd gestolen kon men niets anders doen dan het bloemstuk voor het hoofdaltaar neerleggen.

Ganshoren is zeer lang agrarisch gebleven. Het is te begrijpen dat de kleine keuterboeren – in de omstreken boerkozen genoemd – niet veel vrije tijd hadden en blij waren om eens naar een wijkermis te kunnen trekken. Een jaarlijkse 'uitstap' onder collega's was dan ook meer dan welkom. Veel vroegen de boeren niet, de uitstap deed vooral de plaatselijke drankgelegenheden aan. Voor en na het bijwonen van

Dns Dr Geert Jans
 O/S. 1899 Lid 1924
 † 1988
 Mw Dr Geert Dr 't Hart Lize
 O/S. 1896 Lid 1922
 † 1974

Dns Gijsbertus Zules
 O/S. 1897 Lid 1921-22
 † 1974

Mw Maria Van 1893. 1896
 Mw Geertruida Grooten Lize
 O/S. 1899 Lid 1924
 † 1. 11. 1981

Dns Vincent Berman Jans
 O/S. 1894 Lid 1927
 † 1974
 Mw Vincent Berman Lize Maria
 O/S. 1898 Lid 1928 tot 1960
 †

Sint-Martinus

Dns Dr Geert Jans
 O/S. 1899 Lid 1924
 † 1988
 Mw Dr Geert Dr 't Hart Lize
 O/S. 1896 Lid 1922
 † 1974

QUERELLE DER LANCIERS

vertaald door H. VANDEN BERGHE

Schets 1, Schets 2, Schets 3, Schets 4, Schets 5, Schets 6

de mis uiteraard. Na de drank volgde vermoedelijk de klank. De liedjesschrijver had een zeer belangrijke functie binnen het hele gebeuren. Volgens overlevering stonden in 1881 actualiteitsliedjes op het programma. De tekst van een bekende melodie werd herwerkt met de plaatselijke gebeurtenissen van het jaar. De nodige humor en schimpscheuten ontbraken niet.

Doorheen de jaren evolueerden de figuranten van de novemberstoet, de inhoud, het dagprogramma, de bijkomende activiteiten... Omstreeks 1930 werd rond het folkloristische gebeuren volgende tekst gezongen: '*Met Sint-Merte zoals ge ziet werken we de hele weke niet*'. In de gloriejaren stapten groeperingen van buiten Ganshoren mee in de optocht. De stoet werd traditioneel door de burgemeester op het gemeentehuis ontvangen. De dag werd afgesloten door een feestelijk banket. Onderzoek op basis van interviews en foto's leverde voor de jaren 1945-1950 volgend dagprogramma op. Doorheen de jaren onderging zowel de opzet van de vereniging als het verloop van de novemberstoet weinig veranderingen. In het kader van het college Nederlandse Volkskunde liet Prof. S. Top van de K.U.Leuven onderzoek doen naar het hele gebeuren. Wijzigingen aan het dagprogramma waren eerder van economische aard. In de jaren 1940-1950 werd het hele feestgebeuren in november nog onderbroken om de koeien te melken en het vee op stal te zetten. Dit was in de jaren 1980 niet meer nodig. Vaste ingrediënten bleven wel de eucharistieviering, de ontvangst op het gemeentehuis met receptie, liedjes en eventuele hulding van jubilerende leden, 'ballekes in ajuinsaus', het bezoek aan de plaatselijke (Vlaamse) cafés, het grote banket afgesloten met de dans *Quadrille du lancier*. Gedurende het bestaan van deze traditie kwamen er ook wijzigingen in het parcours al was het maar omdat bepaalde cafés verdwenen of omdat het te druk werd op de Keizer Karellaan.

Vanaf 1921 tot 1999 organiseerde de vereniging ook jaarlijks een boerenbal in het

Pagina uit het ledenboek (BE AMVB 192/006)

Het lied van Sint-Martinus (BE AMVB 192/015)

Choreografie voor het dansen van de quadrille (BE AMVB 192/018)

De stoet in november (1956, BE AMVB 192/044-70)

Reglement (BE AMVB 192/001)



voorjaar. Dit had vooral de functie om de stoet in het najaar te kunnen bekostigen. Ook de ledenbijdrage kan als een soort van spaaractie worden gezien. Artikel 2 van het reglement luidt 'Op den Eersten Zondag van ieder maand van 5 tot 6 ueren savonds zullen de leden bij een koomen en eenen uijtleg doen van 75 sentimen.' Een bedrag dat niet min was voor die tijd. Door het dalende aantal leden en het te veel aan werk dat het bal met zich meebracht, werd in 1999 besloten om geen bal meer te organiseren. Alle activiteiten werden beperkt tot de stoet. Deelname aan andere evenementen en feestelijkheden te Ganshoren in naam van de vereniging kon, maar dat werd financieel niet meer door de vereniging gedragen. De vereniging had in het verleden steevast deelgenomen aan de gemeentefeesten in juni. Ook elders verzorgden de leden in boerenkostuum folkloristische attracties gaande van het opvoeren van volksdansen tot het uitbaten en bevolken van de bierstand van de streek.

Wat de activiteiten betreft moet hier nog aan worden toegevoegd dat traditiegetrouw op maandag de vrouwen in de kleren van de mannen de rondgang nogmaals overdeden. Ook deze gewoonte heeft zijn oorsprong in het agrarische leven: iemand moest immers bij het vee blijven. Vandaar dat de mannen zondags paraat waren en de vrouwen een dag later.

Het archief van de vereniging

Naar aanleiding van de 120^e verjaardag van de Sint-Martinusvereniging verscheen in het informatieblad van de gemeente in 1975 een oproep voor foto's en archiefdocumenten. Toen werd reeds vastgesteld dat de vereniging 'slechts over weinig archieven' beschikte. Het artikel *Eerbied voor de levende folklore te Ganshoren* dat in *Brabant* in 1962 verscheen, leert dat in die jaren blijkbaar wel nog voldoende archief was terug te vinden:

'In de gelagzaal van deze volksherberg herinnert veel aan de oude maatschappij. In een doodgewone omlijsting vinden we het originele met handgeschreven reglement, terwijl een ander kader een prachtig ge-



tekende Sint-Martinus bevat, die dagteken van bij de stichting van de maatschappij. We kunnen er tevens oude foto's bewonderen terwijl tal van getuigschriften en diploma's herinneren aan belangrijk gebeurtenissen. Zo vinden we er onder meer een brief van de Koning waarbij de maatschappij de toelating krijgt de titel 'Koninklijk' te dragen. Deze toelating werd verleend ter gelegenheid van de viering van de 105^e verjaardag van de vereniging.'

Met deze brief beginnen al de problemen. De brief met het antwoord in kwestie zit vandaag de dag niet meer in het archief. Wat we wel terugvinden is de minuut van brief waarin de titel wordt aangevraagd, helaas ongedateerd. We gaan ervan uit dat dit verzoek bij de rechtmatig geadresseerde is aangekomen, maar het antwoord hebben we helaas niet meer.

Het overgedragen erfgoed dient te worden opgesplitst in archief en realia. De realia bestaan o.m. uit het vaandel van 1981, de aquarel van Sint-Martinus en kostuums met bijhorende accessoires. Het archief zelf kan worden onderverdeeld in verschillende onderdelen, waarvan hier de belangrijkste worden besproken.

Het oudste stuk is ongetwijfeld het reglement van de vereniging en behoort tot het onderdeel betreffende de stichting, de statuten en de geschiedenis. Het reglement dateert van de oprichting en werd bekrachtigd door de gemeente Ganshoren. Naast de algemene doelstelling van de vereniging en de praktische regelingen in verband met de bijdragen op de ledenvergaderingen, biedt het reglement ook

Inkomkaart voor het boerenbal 1939 (BE AMVB 192/039)
Nic-nacjes rapen op het gemeentehuis (1956, BE AMVB 192/044-67)
Groepsfoto na de ontvangst op het gemeentehuis (1976, BE AMVB 192/044-120)
Groepsfoto met de nieuwe vlag bij het 125-jarig bestaan (1981, BE AMVB 192/044-125)



een overzicht wat van de leden werd verwacht of wat ze net niet mochten op straffe van boete: zijn hoofddeksel afnemen wanneer men binnenkomt; de deur achter zich sluiten; zich gedragen, geen kwaad spreken over iemand, niet vloeken, noch zeuren; niet tegenspreken; geen ruziemaken; de begrafenis van een medelid bijwonen. Mooi aan dit reglement is niet dat een dergelijke strenge boetes ook geld in de pot brachten om in november op te brassen, maar dat het laat zien hoe op eenvoudige wijze aan volksoepvoeding kon worden gedaan. De in het citaat genoemde schilderij is een aquarel met afbeelding van Sint-Martinus. Ze is niet geda-teerd, maar gezien dezelfde papiersoort als het reglement kunnen we aannemen dat deze schildering ook van omstreeks de oprichting dateert. Andere stukken van voor W.O. II zijn een inkomkaart voor het boerenbal in 1939, een kasboek en een aantal foto's. Ondanks de beperktheid van oudere bronnen, is de geschiedenis van de vereniging vrij goed gekend. In 1956 wordt in het programmaboekje van de feestelijkheden voor het 100-jarig bestaan een historisch overzicht gegeven.

Van echte statuten is in dit archief geen sprake. Aangezien het reglement in de loop der jaren steeds herhaaldelijk werd gekopieerd en verspreid onder nieuwe leden, kan dit min of meer voor statuten doorgaan. In dit onderdeel zijn ook alle teksten (gedrukt of in kladversie) en overzichten terug te vinden die werden opgesteld naar aanleiding van de jubilea.

De afwezigheid van statuten heeft wellicht te maken met het informele karakter van de vereniging. Dit wordt ook bevestigd door de minimale aanwezigheid van andere bronnen op algemeen en bestuurlijk niveau. De routine van de jaarlijks terugkerende activiteiten zoals de stoet in november en het bal in het voorjaar, vereiste wellicht geen neerslag van de vergaderingen. Het klad van het verslag van de bestuursvergadering waarin besloten werd om de activiteiten te beperken tot de stoet is dan ook belangrijk. Evenmin vormt de algemene briefwisseling een volledige reeks en ze vertoont veel hiaten. Vaste briefwisseling werd wel gevoerd met de gemeente en de politie i.v.m. de jaarlijkse stoet en traditionele evenementen. Deze briefwisseling is in de desbetreffende dossiers terug te vinden.



Het ledenboek, samengesteld door het echtpaar Bousman, doet deels ook dienst als guldenboek. Het is een mooie bron om voor een vrij grote periode het ledenbestand te reconstrueren. Het boek geeft eveneens een beeld van het sociale (en familiale) netwerk van Ganshoren. Dit kan zeker aangevuld worden met de gegevens uit de kasboeken (1922-1948, 1959-1979), waarin de ledenbijdragen nauwkeurig werden genoteerd.

De stukken betreffende de activiteiten zijn een mooie bron van Ganshorens folklore, zij het alleen voor de periode na de Tweede Wereldoorlog. De liedjeszanger had een belangrijke plaats in de vereniging. Hij was de man die het leven in Ganshoren jaarlijks in een soort van gezongen conference samenvatte. Dit werd ten gehore gebracht tijdens de ontvangst op het gemeentehuis in november. Denk maar niet dat alleen de liedjeszanger iets van zich moest laten horen. Ook de andere leden die in de stoet een functie vervulden (de prinsjes, de dokter, Sint-Martinus...) kregen hun solo in het lied. De serie beslaat ongeveer een periode van 40 jaar en geeft een goed beeld van deze traditie. Uiteraard ontbreekt het lied van Sint-Martinus niet. Ook andere gelegenheidsliederen zoals *Afscheid aan den drapeau* (in 1980) en potpourri's vervolledigen de bundel. Naast zingen werd er ook gedanst. De vereniging zette op heel wat evenementen in de omgeving hun beste beentjes voor. In de wijde omgeving verzorgde ze de volksdansen en namen bijvoorbeeld ook deel aan het carnaval in Brussel. Wat en hoe ze dansten, weten we dankzij de partituur en de uitgestippelde choreografie van de *Quadrille der Lanciers*.

We hebben reeds vastgesteld dat er bronnenmateriaal verloren is gegaan.

Het dansen van de quadrille tijdens de feesten van 150 jaar Ganshoren

(1991, BE AMVB 192/044-122)

Vertegenwoordiging op evenementen (BE AMVB 192/044-137)

De laatste stoet (2005)

De laatste Sint-Martinus (2005)



Wisselingen in bestuur en verandering van lokaal zijn hier niet vreemd aan. Er dient ook rekening te worden gehouden dat de leden zelf ook voor gelegenheidstentoonstellingen in het archief hebben gezocht en gerommeld. De dossiers met betrekking tot de jaarlijkse stoet dateren pas vanaf 1997, maar de jubileumvieringen zijn over het algemeen wel goed gedocumenteerd. De gelegenheidstoespraken compenseren dan weer dit gebrek en sluiten ook mooi aan bij de liederen. Die toespraken werden uitgesproken ter gelegenheid van de ontvangst op het gemeentehuis, bij een jubileum van de vereniging of van een lid, of bij de opening van een tentoonstelling. Als schepen van Ganshoren heeft Jan Béghin ook zijn toespraken op rijm meegegeven aan de leden van Sint-Martinus. Tot de stukken met betrekking tot de activiteiten behoren ook inkomkaarten, uitnodigingen en een serie van programmaboekjes, met o.m het programma van de feestelijkheden van het 100-jarig bestaan in 1956 en de activiteiten tussen 1975 en 1999.

In principe horen de foto's en de affiches ook tot deze categorie. In tegenstelling tot de dossiers van de stoet, de bundels van gelegenheidsliederen en toespraken enz. zat er geen lijn meer in de verzameling van affiches en foto's. Affiches zaten deels apart deels opgeplooid tussen de dossiers. Daarom werd geopteerd om ze te samen te brengen en zoveel mogelijk chronologisch te ordenen. De fotoverzameling is stuksgewijs gezien zeer uitgebreid. Doorheen de jaren werden zoveel fototentoonstellingen opgezet dat hierin geen orde meer is te herkennen. Er werd getracht om de foto's zoveel mogelijk te dateren. Niet zo evident omdat er heel veel gedupliceerd werd. Het boek dat in 2006 verscheen naar aanleiding van de laatste stoet van 2005 en de 150^e verjaardag, geeft niet veel uitsluitsel. Op basis van de fototentoonstelling van 1981 naar aanleiding van het 125-jarig bestaan konden de oudste foto's wel min of meer gedateerd worden. Helaas werd ook vastgesteld dat een aantal originele foto's de gelegenheidspublicaties en –tentoonstellingen niet hebben overleefd en bijgevolg verwenen zijn. De affiches en de foto's werden samen met de geluid- en beeldopnames ondergebracht in de rubriek van audiovisueel materiaal.

Tot slot volgt nog het documentatiegedeelte. Dit onderdeel bevat enerzijds persknipsels die over de vereniging verschenen zijn, anderzijds de bijdragen die de organisatie schreef voor het tijdschrift van de sociaal-culturele raad of het gemeenschapscentrum. Uit dit deel valt af te leiden dat het ganse folkloristische gebeuren in de wijde omgeving was gekend.

Besluit

De Folkloristische Maatschappij Sint-Martinus heeft jarenlang met haar bestaan de gemeente Ganshoren kleur gegeven. Het ontstaan ervan moet begrepen worden in de context van het landelijke karakter van de gemeente en in de context van de

profilering als onafhankelijke parochie en onafhankelijke gemeente ten opzicht van Jette. Dergelijke tradities in stand houden is een onbegonnen zaak. Het is al mooi dat dit anderhalve eeuw overleefde. Het erfgoed van deze folkloristische vereniging werd tijdig overgedragen aan het AMVB. De oudste stukken zijn immers zeer broos.

Hoewel stukken van voor de Tweede Wereldoorlog in de minderheid zijn, kan de onderzoeker zich toch een beeld vormen van deze 150-jarige folkloristische traditie. Doorheen haar bestaan heeft de vereniging de gebruiken en gewoonten in ere trachten te houden. Echt grote veranderingen gebeurden niet. De ingrepen die bijvoorbeeld de stoet onderging qua dagprogramma waren vooral praktisch van aard. Bovendien was de Folkloristische Maatschappij Sint-Martinus een vereniging die zowel op gemeentelijke vlak als in het Nederlandstalige gemeenschapsleven haar steentje bijdroeg. De titel van koninklijk die werd aangevraagd, was dan ook verdiend.

Het archief werd reeds geïnventariseerd en ontsloten in AdliBXPlus en is hiermee via het internet raadpleegbaar. Aanvullende literatuur is ook te vinden in de vrij uitgebreide documentatie. De objecten bieden een waardevolle aanvulling en zullen in de toekomst eveneens via AdliBXPlus worden ontsloten.

¹VAN DER ELST (W.), PEETERS (I.), DEBACKER (F.), VANDEKELDER (L.), BOUSMANS (I.). De laatste stoet. Na 150 jaar Koninklijke Folkloristische Maatschappij Sint-Martinus. Ganshoren, 2006, pp.10-13.

²Ibidem, pp.14-15.

³NOPPE (H.). Het verenigingsleven in en om de Sint-Martinusparochie. Ganshoren, 2001, p. 31. Zellik en Koekelberg deden dit nog jaarlijks tot op het einde van de vorige eeuw.

⁴Het verenigingsleven in en om de Sint-Martinusparochie, p. 33-34. Herman Roels vermeldde in zijn artikel wel dat dit een traditie was tot aan W.O. I. Zie: ROELS (H.). 'Eerbied voor de levende folklore te Ganshoren.' In: Brabant, november 1962, nr. 11, p. 19-22.

⁵De maandelijkse bijdrage was volgens het reglement 0,75 frank. Dit is voor die tijd wel veel. Wellicht was deze bijdrage ook een manier van sparen om het gelag te kunnen bij de rondgang van de stoet.

⁶Zelf nam de Sint-Martinusvereniging ook deel aan andere evenementen binnen (of buiten) de gemeente en de parochie. Tot aan de Eerste Wereldoorlog luisterden de muzikanten van de sociëteit de Sacramentsprocessie van de parochie op. Na W.O. I gebeurde dit door Kunst en Vrijheid en na 1947 door de fanfare De Sint-Martinusvrienden. Het verenigingsleven in en om de Sint-Martinusparochie, p. 49.

⁷Zie: HEMELRIJCK (A.). De feestcultuur te Ganshoren. De Sint-Martinusstoet. Scriptie voor het college Nederlandse Volkskunde Prof. S. Top. Leuven, 1988-1898.

⁸DIEPVENS (E.). 'Koninklijke Folkloristische Maatschappij Sint-Martinus: de op een na oudste vereniging van Brussel!'. Herkomst onbekend, artikel verschenen naar aanleiding van 140 jaar.

⁹BE AMVB 192/004

¹⁰Zie: ROELS (H.). 'Eerbied voor de levende folklore te Ganshoren.' In: Brabant, 1962, nr. 11, p.19-22.

¹¹Het oude vaandel is verdwenen. Uit de foto's kan worden afgeleid dat deze wel echt tot op de draad was versleten. Het nieuwe vaandel werd in gebruik genomen naar aanleiding van het 125e jubileum. BE AMVB 192/040, programmabrochure 125 jaar.

¹²Het 'draaiboek' van de feestelijke stoet van 1956 is bijvoorbeeld verwerkt op de tentoonstellingcollage van 1981.



HET RIET VAN DE SCHELDE IN BRUSSEL

Mariet Calsius



Op een mooie zomerdag in 2006 dook in de AMVB-archiefdocumentatie een brief en een omslag op. De aandacht ging vooral naar de bijhorende aantekening 'Opgelet! In den omslag zit het riet waarover sprake in de brief. Nieuwsgierig uit hoofde van het beroep van archivaris werd de bewuste omslag geopend. Inderdaad: gevuld met korte strootjes riet.

De bijhorende brief getuigde van vaderliefde voor Emanuel Hiel (1834-1899), de vergeten dichter des vaderlands en ooit Siamese tweeling met Peter Benoit. Zijn dochter Laura Hiel schreef Frans Reinhard (1850-1921), ook een vergeten figuur, met de vraag om bij de begrafenis van haar vader riet van de Schelde op zijn kist te leggen. In haar brief haalde ze zijn woorden aan: 'Luister, hoe schoon dit riet zingt, als ik kind was daar heb ik dikwijls mij verborgen, ik stond tot hier in't water!' Ondertussen is de inventarisatie van het archief van Frans Reinhard vrij ver gevorderd en kwam de brief met het bijhorende riet terug naar zijn plaats van herkomst. Frans Reinhard zelf hield als voorzitter van het Nationaal Vlaamsch Verbond, maar meer nog als goede vriend de lijkrede:

Links: Emanuel Hiel (BE AMVB 035)

Hierboven: envelop, aantekening en het riet

Kroonpracht Kees Reinhardt,

Op zowat zoo
goed zijn, inzien ge wel
wilde, vooraleer men aarde
op mijnen geliefden vader
gooit, niet van de Schelde
op hem leggen, Ik heb er
doen komen uit Dendermonde
ik hadde hem steeds, rust

zijn fijne land, ons het
nippende lijk toonen en ik
hoor steeds zijn stem zeggen.

"Luister, hoe schoon die rust
zinkt, als ik kind was
daar heb ik bekroefd mij
verborgen, ik stond toe hier
in 't water!".

En telkenmale wij naar
Dendermonde gingen reusten
wij met hem het lied
van het rust horen rezien.
Kraag ik vragen ons, er

'Slaap zacht, o zanger der Schelde, onder dat groen voor U door liefelijke handen geplukt op den oever van die schoone stroom door u zoo heerlijk, zoo dichtelijk, zoo liefdevol bezongen.

Droom onder dat gebladerte voort van uw teerbemind Vlaanderen, uwe ideale bruid. Slaap ongestoord onder dat Scheldegewas voor u door zijnen oorsprong geheiligd en bedekt met den uitersten zoen der diepste en eerbiedigste vriendschap.'

Hiel kreeg op zijn beurt in Schaarbeek op het zogenaamde Poggeplein een monument. De inhuldiging ervan vond plaats op 13 oktober 1907. Mooi om weten is dat voor deze gelegenheid meer dan 1500 schoolkinderen werden opgetrommeld om een cantate van Waelput ten gehore te brengen. Ook in dit monument is de Schelde aanwezig. De witmarmeren buste van de dichter rust op een roze granieten zuil. Aan de voeten van de *Dichtkunst* verwijst een rietbundel naar het oratorium *De Schelde* van Peter Benoit op tekst van Hiel.

Hierboven: brief van Laura Hiel aan Frans Reinhard (BE AMVB 091)
Rechts: het monument van Hiel op het zogenaamde Poggeplein te Schaarbeek (Kruising Haachtse Steenweg, Rubensstraat en Ernest Laudestraat) © Studio DANN

enige stengels op hem te
werpen omdat hij toch in
het ijs van de Schelde zou
liggen, waarover hij zoo
wonder schoon zong.

Ik dank u wel op
voorhand, Hooggeachte
Heer Rembrandt, ik weet
dat gij het zult doen,
Je zikt zoo goed, en je
begrijpt zoo wel die ziele
gevoelen, en het schelen
mij een heilige plicht

U zulks te vragen
Dank, dank voor het gien
je voor hem deed
Laura Hiel



LACA

DE GESCHIED- EN HEEMKUNDIGE KRING VAN LAKEN IN ZIJN 19^e JAAR

Wim van der Elst

In het Brussels Gewest zijn er onder de geschiedkundige kringen – die vooral tweetalig of Franstalig zijn – weinig volledige Nederlandstalige kringen die het reeds 19 jaar ononderbroken volhouden. LACA werd in 1989 opgericht als feitelijke vereniging – en is dat nog steeds. Het initiatief van stichter Joris Dillen om in Laken een dergelijke kring op te richten, lag niet voor de hand. Het team van het eerste uur was zeer beperkt en een tijdschrift verscheen al snel. In dit artikel wensen we een beknopt overzicht te geven van enkele merkwaardige figuren.



Joris Dillen

Initiatiefnemer Joris Dillen (1925-2006) was van beroep belastingconsulent en docent aan de Fiscale Hogeschool te Brussel. Hij kwam na zijn huwelijk in 1947 in de Sint-Albaansbergstraat te Laken wonen. Het was pas na het einde van zijn beroepsloopbaan in 1985 dat hij zich kon toeleggen op de plaatselijke geschiedenis. Met het oog op de uitgave van een tijdschrift had Joris Dillen zelf reeds heel wat materiaal verzameld. Daaruit stelde hij tussen 1989 en 1995 een reeks bijdragen over Lakense gevelversieringen samen. Samen met Leon Candau bracht hij van 1996 tot 1998 een reeks over de heiligenbeelden in het portaal van de O.L.Vrouwkerk van Laken. Hij had in 1991 al een monografie geschreven: *Geschiedenis van de Sint Albaansbergstraat te Laken* (LACA, 1991, 34 p.), de straat waar hij zelf woonde.

Van zijn hand verschenen nog tientallen kleinere bijdragen.

Een nog merkwaardiger figuur is gerechtsdeurwaarder Victor Capron. Het was een buitenkansje voor LACA dat deze zijn medewerking verleende. Zijn bijdrage en inbreng in de werking van LACA is op zich al een onwaarschijnlijk verhaal.

Baron Adrien Goffinet (1812-1886) en zijn tweelingzonen Constant (1857-1931) en Auguste (1857-1927) waren vertrouwelingen van Leopold I en daarna van Leopold II. Ze stelden een enorm archief samen bestaande uit hun zeer drukke briefwisseling met de koningen en uit een massa familiepapieren die Leopold II bij hen in bewaring gaf. Na de dood van Leopold II is dat materiaal in hun handen

Laca

Tijdingen

Driemaandelijks tijdschrift van LACA,
Geschied- en Heemkundige Kring van Laken

www.laken-ingezoomd.be
www.laca.tk

Jaargang 18 –nummer 3
Maart – april – mei 2007
P 309642

Laken



Wapen van de Koninklijke Residentie Laken
K.B. 20 april 1857
Gesraam van N. Devmidt (Laken)

Afzendadres & verantwoordelijke uitgever:
Wim Van der Elst, Meiselaan 91, 1020 Brussel – Tel: 02/268.72.16
Afgiftekantoor: 1020 Brussel 2

gebleven. Na hun dood erfde een neef Robert Goffinet (1886-1945) dit archief, na hem Louis Goffinet. Die liet de huizen in Brussel waar alle documenten opgeslagen lagen, ontruimen en verhuisde alles naar zijn kasteel te Hyon nabij Bergen, waar de archieven in een kelder ingemetseld werden. Na de dood van Louis in 1959 bleek niemand meer op de hoogte van het bestaan ervan. Het kasteel werd in 1980 verkocht en in 1983 gesloopt. In 1984 doken de eerste archiefstukken bij antiquairs op...

Victor Capron is erin geslaagd een groot deel van dit archief te verwerven, en heeft er heel wat documenten uit gepubliceerd in *LACA Tijdingen*. Hij bundelde nog veel meer in een reeks uitgaven in eigen beheer, al dan niet in samenwerking met LACA¹.



In 1993 kon de Koning Boudewijnstichting het archief Goffinet aankopen. In 1997 werd er in de voormalige Koninklijke Stallen te Brussel een tentoonstelling over gehouden en verscheen er het monumentaal werk *Nieuw licht op Leopold I en Leopold II. Het Archief Goffinet*, onder de wetenschappelijke leiding van Gustaaf Janssens en Jean Stengers (311 p). LACA gaat er prat op als eerste de aandacht op deze bijzonder belangrijke archieven te hebben gevestigd.

Aandacht verdient ook een andere medewerker van het eerste uur: Roger Platton, ere-inspecteur-generaal bij het Kadaster. Hij was bijzonder goed geplaatst om een aantal baanbrekende en zeer gedetailleerde studies over de geschiede-

nis van Laken te publiceren, al dan niet in eigen beheer of samen met LACA, te publiceren².

Pierre Van Nieuwenhuysen publiceerde in *LACA Tijdingen* talrijke toponymische bijdragen – vingeroefeningen zo men wil voor zijn monumentale doctoraatsthesis *Toponymie van Laken* (U.C.L. – Louvain-la-Neuve, 1998). Hij engageerde zich in de loop der jaren meer in de Geschiedkundige Kring Graafschap Jette, waarvan hij ondervoorzitter is.

Hilde Verstraete (1938-2001) was ook bij de medewerkers van het eerste uur. In 1991 werd zij secretaris. Zij was de dochter van Eugeen Verstraete, één der stichters van het AMVB, en zij was zelf ook bij de oprichters ervan en meerdere jaren beheerder. Als historica publiceerde zij een groot aantal degelijk onderbouwde geschiedkundige artikels. Haar onverwachts overlijden betekende een groot verlies. Ze werd als secretaris opgevolgd door Wim van der Elst.

Leon Candau (1930-2007), een beroepsofficier die zijn loopbaan afsloot met een jarenlang verblijf in de staf van de Cadettenschool te Laken, werd in 1990 voorzitter en bleef dat tot zijn overlijden op 5 februari 2007. Hij schreef talrijke bijdragen. Sommigen groeiden uit tot echte reeksen³. Hij werd als voorzitter van LACA opgevolgd door Wim van der Elst. Steph Feremans, werkend lid van LACA, aanvaardde om mede-eindredacteur van LACA Tijdingen te worden.



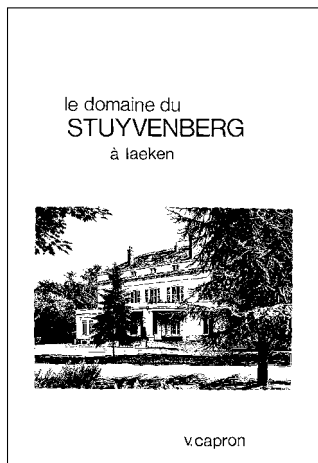
Leon Candau

Erelid Gustave Abeels, een autoriteit inzake Brusselse geschiedenis, leverde voor LACA een aantal oorspronkelijke studies⁴. Hij is een groot verzamelaar van iconografisch materiaal over Brussel (zijn immense collectie postkaarten werd aangekocht door het Gemeentekrediet) en stelde regelmatig illustraties ter beschikking. Dat deden ook andere leden-verzamelaars: Eric Christiaens, Emile Leemans, Pierre Schacht, Daniel Van Krieking (die een ganse reeks *Laken vroeger en nu* samenstelde).

Wim van der Elst, die LACA pas vervoegde in 2000, publiceerde reeds een groot aantal artikels in *LACA Tijdingen*⁵.

De volledige verzameling van *LACA Tijdingen* is aanwezig in het AMVB. Er zijn ook gedrukte inventarissen van de eerste vijf jaargangen en van jaargang 6 tot en met 10, met telkens een chronologische tabel met de inhoud per nummer, een analytische tabel per onderwerp en een alfabetische tabel per auteur. Die inhoudstafels kunnen ook geraadpleegd worden op de website www.laca.tk. De inhoudstafel van de jaargangen 11 tot en met 18 zijn in uitwerking.

LACA publiceerde ook afzonderlijke uitgaven, zoals *Karel Bogaerd. Rijksnormaalschool Laken. Gebouwen & omgeving* (1991, 34 p.); *Karel Van de Woestijne in Laken. Dagboek van den grooten oorlog. Columns in de Nieuwe Rotterdamse Courant van 20 augustus 1914 tot 21 november 1918* (geselecteerd door en met een inleiding van Wim van der Elst, 2004, 263 p.); *Maria Christina en Fransmanstraat* (oude postkaarten en foto's, 2005). Eveneens verschenen extra-edities van *LACA Tijdingen*: 'Gemeentehuis van Laken' (september 1999); 'De serres van Stuyvenberg en omgeving' (september 2003); 'Renaat Braem en de Modelwijk' (september 2004); 'Het beste uit 11 jaar heemkundige kalenders' (2004); 'De voormalige school voor schipperskinderen 'Jean Dubrucq'



aan de Claessensstraat' (november 2006, 48 blz.). Een speciaal nummer over de geschiedenis van de Van Praetlaan wordt momenteel uitgewerkt. Het tracé van deze laan werd steeds verlegd naar mate Leopold II het Koninklijk Domein uitbreidde. Ook de bruggen en tunnels en de urbanisatie van de Van Praetwijk komen hierin aan bod.

Sinds 1992 verschijnt jaarlijks een kalender met oude postkaarten en foto's, die te koop is in het Gemeenschapscentrum Nekkersdal, de Nederlandstalige bibliotheek van Laken en het Trefcentrum van het Gemeenschapscentrum Heembeek-Mutsaard in de Wandstraat. De kalender voor 2007 bracht onder de titel 'Al wandelend langs de Bockstaellaan... in vroegere tijden' ongeveer 50 afbeeldingen van oude postkaarten

en foto's, vertrekkend aan de grens met Molenbeek tot aan het Sint-Lambertusplein aan de Heizel. Voor 2008 is het thema de Houba de Strooperlaan. Deze afzonderlijke uitgaven zijn eveneens aanwezig in het AMVB.

Een hoogtepunt in de werking van LACA was ongetwijfeld de digitale heruitgave, in november 2006, van het klankboek *Zangvogels te Laken*. Eertijds tot stand gekomen op initiatief van Koningin Elizabeth. Op vier 78-toerenplaten werd in 1938 het gezang van 35 verschillende vogelsoorten in het Koninklijk Domein van Laken opgenomen, maar wegens de oorlog en de koningskwestie werd het werk pas in 1952 uitgegeven. Steph Feremans, die het project coördineerde, stelde een audio-cd met het vogelgezang en cd-rom samen. Hij was ook verantwoordelijk voor o.m. de digitale weergave van het begeleidend tekstboek (NL en FR), een uitgebreide historische studie over het ontstaan van het project (gebaseerd op de archieven van het Koninklijk Paleis), uittreksels uit de memoires van Ludwig Koch die de oorspronkelijke opnamen realiseerde. De cd-box is te verkrijgen in het AMVB aan de prijs van 15,00 € of kan opgestuurd worden mits overschrijving van 17,38 € op de rekening van LACA.

Tenslotte vestigen we nog de aandacht op een nieuw initiatief: LACA startte onlang in samenwerking met het Gemeenschapscentrum Nekkersdal met het verzamelen van het digitaal geheugen van Laken op de website www.laken-ingezoomd.be. Er staan al meer dan 3000 afbeeldingen op, die men via diverse zoekcriteria kan opsporen. Om de website te bezoeken is geen log-in nodig, dat moet enkel als men er zelf afbeeldingen wil op plaatsen.

Lid van LACA worden kan tegen 7,50 EUR op 068-2095230-57. (Het werkingsjaar loopt van september tot september.) Inlichtingen zijn steeds te bekomen bij de voorzitter Wim van der Elst, Meiselaan 91, 1020 Brussel, tel/fax 02.268.72.16, e-mail wim.van.der.elst@skynet.be.

- ¹ 'Lettres de Charlotte à Léopold 1850 à 1868' (s.a., 162 p.); 'Un voyage à Wildbach-Gastein en 1861. Journal du Duc de Brabant' (1987, 98 p.); 'Nog meer m.b.t. de Japanse alias de Chinese Toren' (1990, 69 p.); 'Un précieux enfant. Léopold, duc de Brabant, comte de Hainaut 12-6-1859 – 22-1-1869' (1990, 147 p.); 'De l'inédit à propos de Niederfullbach' (1991, 58 p.); 'Le Petit Laeken – non loin du Donderberg' (1992, 165 p.); 'Le domaine du Stuyvenberg à Laeken' (1995, 44 p.); 'La descendance naturelle de Léopold Ier, Roi des Belges' (1995, 26 p.).
- ² 'Laeken. Dans le parc Royal. Résidences & hameaux disparus' (s.a., s.p.); 'Le Heysel d'Hier à Aujourd'hui' (1977-1978, 172 p.); 'Laeken. À propos de la Drève Ste. Anne' (1988, 76 p.); 'Laeken. Nekkersdal. La Vallée des Nutons (Quartier Drootbeek)' (1989-1990, 105 p.); 'Laeken. Le Hameau Klein Boomken' (1993, 20 p.).
- ³ 'De garnizoensplaats van Laken' (1992-1994); 'Het psychiatrisch centrum van het Brugmannhospitaal anders bekeken' (juni en september 2001); 'Omtrent monumenten, gedenktekens en ereperken voor militaire en burgerlijke slachtoffers van beide wereldoorlogen in Laken' (2002-2004); 'Lakense orgelbouwers en orgels' (voorlopig onderbroken na twee afleveringen).
- ⁴ 'Het bizarre paviljoentje in de Fineaustraat' (maart 1998); 'Onze straten zijn niet van gisteren' (september en december 1998); 'Een weinig bekende herberg: De Wildeman' (december 1998); 'De teleurgang van de Werkhuizengang' (juni 1999); 'Een aanvullende kijk op het Hoger Normaal Instituut voor Landelijke Huishoudkunde' (juni 2000); 'Wat is eigenlijk de Koninklijke Schenking' (september 2000); 'Grootse werken in Laken' (juni 2001).
- ⁵ 'Tivoli' (september 2000); 'Hoe oud was en werd de Dikke Linde?' (december 2000); 'De Heilige Guido in Laken' (juni 2001); 'Een aanslag van Molenbeek op Laken in 1899?' (december 2001); 'De dag dat de vaart leegliep...' (juni 2002); 'De bedevaart van de aartshertogin Isabella met de begijntjes van Brussel naar O.L.V. van Laken in de historiografie' (september 2002); 'Victorien van de Weghe, officier en dichter' (juni 2003); 'Edwin Ganz' (september 2003); 'Vincent Van Gogh maakte een van zijn eerste tekeningen in Laken' (september 2003); 'Uit de tijd van de stoomstram te Laken' (maart 2004); 'De lotgevallen van de Meiselaan' (juni 2004); 'Het Lakens schaap' (maart 2005); 'De Familistère van Godin te Laken' (maart 2005); 'De Nederleest in 1890' (maart 2005); 'Verdwenen bioscopen van Laken' (juni 2005); 'Laken rond 1880' (juni 2005); 'Wereldoorlog I in Neder Over Heembreek' (september 2005); 'De Voorgemeente' (december 2005); 'Multatuli in Laken' (december 2005); 'Rubens in Laken' (december 2005); 'Inboedel van Drootbeek' (juni 2006); 'De campagnes Piers en Meeus en andere verwenen campagnes te Laken' (september 2006); 'Indianen op de Heizel in 1935' (december 2006); 'Het ontslag als burgemeester van Jules Van Volxem en de aantrede van Emile Bockstael in 1877' (december 2006).

In Memoriam Roger Van De Voorde

Op 24 juli 2007 overleed Roger Van De Voorde, voor het AMVB de man van het CBA of de Centrale van het Brussels Amateurtoneel. Opgericht in 1973 was het een van de eerste agglomeratieverbanden die door de toenmalige NCC gesubsidieerd werden. Roger kon van zijn passie, het amateurtoneel, zijn beroep maken. Dankzij professionele ondersteuning slaagde hij erin het Brusselse amateurtoneel in de jaren '70 weer op de landkaart te zetten. Jarenlang was hij bestuurslid van o.m. de KVS en het AMVB. Hij stond ook aan de wieg van het Brussels Volkstejoeter en werd voor zijn inzet in 2003 als eerste uitgeroepen tot 'Brusseleir van 't jèr'

Roger was ook de man achter Theater Erasmus, opgericht op 1 augustus 1945. Als jongeling had Roger het toneel al in zijn bloed. Op school had hij kennis gemaakt met het theater en in de plaatselijke toneelvereniging De Klaroen (Anderlecht) streefde hij ernaar meer dan gezellige kluchten en blijspelen te brengen. Samen met andere creatievelingen, opkijkend naar de toneel-rederijderskamers in de Vijfhoek, trachtte hij op een ernstige manier een toneelvereniging uit te bouwen, zonder het sociale aspect uit het oog te verliezen.

Roger Van de Voorde leerde het AMVB wellicht kennen toen de instelling nog gehuisvest was op haar allereerste locatie in het VCA. Een nauwe samenwerking ontstond doorheen de jaren door zijn in-

houdelijk bijdrage in tentoonstellingen over het Brusselse (amateur)toneel. Het overzichtswerk en de overzichtstentoonstelling *Toneel en theaterleven te Brussel na 1830* (1993) was een van de resultaten van die samenwerkingen. In 1998 werd hij lid van de Algemene Vergadering en in 1999 van de Raad van Bestuur.

Als directeur van de CBA kon Roger ook heel wat Brussels erfgoed redden. De toneelverenigingen en voorzitters schonken hun archief en objecten van de vereniging. Het archief van het CBA is dan ook een belangrijke bron voor de geschiedenis van de Brusselse Vlamingen: enerzijds omdat het een van de grote agglomeratieverbanden was, anderzijds omdat heel wat "oude" stukken van toneelverenigingen bewaard zijn gebleven. Had Roger Van de Voorde dergelijke initiatieven nooit genomen, dan zou zeer waardevol erfgoed van de Brusselse Vlamingen verloren zijn geweest.

(MC)

Signalementen

Brusselse Cahiers – Cahiers Bruxellois

Dit wetenschappelijk tijdschrift voor stads-geschiedenis werd 50 jaar geleden opgericht door Mina Martens, stadsarchivaris van Brussel van 1949 tot 1979. Het werd in 2006 overgenomen door het Archief van de Stad Brussel. Er verschijnt één nummer per jaar, met enerzijds historische artikelen (in de taal van de auteur), anderzijds met een Brusselse bibliografie van het afgelo-

pen jaar. Het nummer dat nu verschenen is bevat bovendien een inhoudsopgave en index van alle vorige nummers.

Het tijdschrift wordt tegen 14,00 € te koop aangeboden in het Archief van de Stad Brussel, (Huidevettersstraat 65) en in het Museum van de Stad Brussel (het Broodhuis op de Grote Markt).

Studia Bruxellae

Van deze andere uitgave van het Archief van de Stad Brussel is het vierde nummer verschenen: Luc Keunings, *Les forces de l'ordre à Bruxelles au XIXe siècle. Données biographiques illustrées sur les officiers de la police, de la garde civile et de la gendarmerie (1830-1914)*. Het is een biografisch woordenboek over de ordehandhaving in Brussel. Het wordt tegen 15,00 € te koop aangeboden in het Archief van de Stad Brussel, (Huidevettersstraat 65) en in het Museum van de Stad Brussel (het Broodhuis op de Grote Markt).

Brussel, Stad van Kunst en Geschiedenis

Deze reeks boekjes wordt uitgegeven door de directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Volgende nieuwe delen zijn verschenen:

42. *Het voormalige Coudenbergpaleis*, door Pierre Anagnostopoulos en Jean Houssiau, 48 p., ill.

43. *Appartementsgebouwen uit het interbellum*, door Pauline Van Dijk, 48 p., ill.

44. *Het Rijksadministratief Centrum*, door Guido Jan Bral, 48 p., ill., met CD

De boekjes bestaan in het Nederlands en het Frans, sommige ook in het Engels. Te koop in de boekhandel.

Ons Graafschap. Jaarboek van de Geschied- en Heemkundige Kring van het Graafschap Jette en Omgeving

Het jaarboek 31-32 (2004-2005) is pas verschenen. Het is volledig gewijd aan de Tweede Wereldoorlog, en vooral aan het verzet in Jette. De voornaamste bijdrage is overgenomen uit het boek van Jean-Paul Denis, *Faits de Résistance à Jette et à l'Institut Saint-Pierre*, en behandelt de gebeurtenissen in het Sint-Pieterscollege.

Behalve de tweetalige kافت is het enkel in het Frans, op een kleine bijdrage na over een Britse hondenbrigade die na de bevrijding korte tijd gelegerd was in het Laarbeekbos en op de paardenrenbaan van Zellik, ... in het Engels.

Inlichtingen: Abtswoning van Dielegem, J. Tiebackxstraat 14, 1090 Jette (tel. 02 479 00 52).

De kerk van de Heilige Familie te Sint-Lambrechts-Woluwe

Ter gelegenheid van de Open Monumenten dagen 2007 gaf de Cercle d'Histoire d'Archéologie et d'Architecture des Woluwe WILUWA een brochure uit, geschreven door de voorzitter Clémy Temmerman, gewijd aan de kerk van de Heilige Familie in de wijk Roodebeek. Daar werd in 1930 een nieuwe parochie gesticht, voorlopig in een kapel. In 1938 werd begonnen met de bouw van een nieuwe kerk in Romaanse stijl, in 1939 volgde de inzegening. De publicatie is volledig tweetalig en besteedt vooral aandacht aan de drie glasramen naar ontwerpen van Albert Servaes. Inlichtingen bij de auteur rue Abbé de l'Épée 28, 1200 Sint-Lambrechts-Woluwe (tel. 02-734 38 74 na 20h).

(WVDE)

VANAF VANDAAG TOT 31 JANUARI 2008! 50% KORTING OP UW BESTELLING

30 jaar AMVB_30 verhalen Catalogus bij de tentoonstelling

Jimmy Koppen (red.)

AMVB, Brussel, 2007, 96 p., foto's kleur
prijs: € 12,00 (verzendingskosten: € 2,50)

Ruimte & spel in en rond de Koninklijke Vlaamse Schouwburg

*Patricia Quintens, Mariet Calsius,
Jimmy Koppen (red.)*

AMVB, Brussel, 2007, 128 p., foto's zw/w
en kleur
prijs: € 19,00 (verzendingskosten: € 4,00)

Brussel in feest, de ommeegang en de meiboomplanting

Patricia Quintens (red.)

AMVB, Brussel, 2000, 88 p., foto's in zw/w
en kleur
prijs: € 10,00 (verzendingskosten: € 3,50)

Michel de Ghelderode en het Vlaamsche Volkstoneel (1926 -1932)

*Gijs Garré, Patricia Quintens, Hugo
Reinhard (red.)*

AMVB, Brussel, 1998, 216 p., foto's in zw/w
en kleur, luxe-uitvoering
prijs: € 10,00 (verzendingskosten: € 5,00)

Frans Reinhard in zijn tijd: 1850 - 1921

Patricia Quintens

AMVB, Brussel, 1996, 104 p., foto's zw/w
prijs: € 1,00 (verzendingskosten: € 2,50)

Toneel en theaterleven te Brussel na 1830

Patricia Quintens

AMVB, Brussel, 1993, 255 p., foto's zw/w
prijs: € 6,00 (verzendingskosten: € 3,50)

De standbeelden van het Brusselse stadhuis

Herman Van Nuffel

AMVB, Brussel, 1985, 208 p., foto's, aparte
plannen
prijs: € 6,00; luxe-uitgave uitverkocht
(verzendingskosten: € 3,50)

Les Statues de l'Hôtel de Ville de Bruxelles

Herman Van Nuffel

AMVB, Brussel, 1985, 208 p. foto's, aparte
plannen
prijs: € 6,00; luxe-uitgave: € 10,00
(verzendingskosten: € 3,50)

AMVB

ARCHIEF EN MUSEUM
VOOR HET VLAAMS
LEVEN TE BRUSSEL

BOEKENEINDEJAARSACTIE

Uitgebeend! Vlaamse beenhouwers in Brussel na W.O. II

Philippe Braem, Mariet Calsius (red.)
AMVB, Brussel, 2005, 71 p., foto's zw/w
prijs: € 10,00, AMVB-leden € 7,00
(verzendingskosten: € 2,50)

Hoog waait de vlag. Banistiek van Vlaamse verenigingen in het Brusselse tijdens de negentiende en twintigste eeuw

Igor Driesmans, Patricia Quintens (red.)
AMVB, Brussel, 2002
prijs: € 10,00 (verzendingskosten: € 5,00)

Herman Teirlinck anders bekeken

Patricia Quintens, Ronald Boon (red.)
AMVB, Brussel, 1997, 72 p., foto's
prijs: € 1,00 (verzendingskosten: € 2,50)

Bier en brouwerijen te Brussel vanaf de middeleeuwen tot nu

Patricia Quintens
AMVB, Brussel, 1996, 248 p., foto's, aparte plannen
prijs: € 6,00 (verzendingskosten: € 3,50)
LAATSTE EXEMPLAREN!

100 jaar Het Laatste Nieuws en de Familie Hoste

AMVB, Brussel, 1988, 191 p., foto's zw/w
prijs: € 2,00 (verzendingskosten: € 3,50)

Karel Buls en zijn tijd

AMVB, Brussel, 1987, 104 p., foto's zw/w
prijs: € 1,00 (verzendingskosten: € 2,50)

U kan bestellen door overschrijving van de helft van het bedrag en vermelding van de titel van het boek. Indien u de bestelling afhaalt dient u de transportkosten niet in rekening te brengen. Als u de boeken toegestuurd wenst dient u de volledige verzendingskosten mee te rekenen. Gelieve contact op te nemen bij een bestelling van meer dan 5 exemplaren: info@amvb.be.

Profiteer vandaag ook nog van de tijdelijke afprijzing van de catalogus van de tentoonstelling. Tot 31 januari is deze te verkrijgen tegen € 6 (portkosten niet inbegrepen).

Volgende publicaties kunt u bij het AMVB bestellen na storting of overschrijving van het juiste bedrag op rekeningnummer:

KBC 433-1062071-43 – IBAN: BE66 4331 0620 7143 – BIC: KREDBEBB

COLOFON

Zesmaandelijks tijdschrift van het Archief en Museum voor het Vlaams leven te Brussel vzw

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Wim Van der Elst, Arduinkaai 28 1000 Brussel

Hoofdredacteur: Mariet Calsius

REDACTIE

Jimmy Koppen, Patricia Quintens, Wim Van der Elst, Frank Vanhaecke

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

Francis Denys, Yvo (J.D.) Peeters

REDACTIEADRES

Arduinkaai 28 1000 Brussel

arduino@amvb.be

DRUK

Cassochrome, Waregem

VORMGEVING EN ZETWERK

e.c.c.e.

ISSN: 1784-3111

Abonnement op *Arduin* en *@rduin*: € 15,00 – Losse nummers *Arduin*: € 8,00 (per post € 9,50)

KBC: 433-1062071-43 – BIC: KREDBEBB – IBAN: BE66 4331 0620 7143

Het AMVB tracht de wettelijke voorschriften inzake auteursrecht toe te passen. Instellingen en personen kunnen contact opnemen met de redactie indien zijn menen rechten te kunnen laten gelden.

AMVB

Arduinkaai 28

1000 Brussel

Tel: 02-209 06 01 – Fax: 02-502 83 21

www.amvb.be

Algemeen: info@amvb.be

Directie: patricia.quintens@amvb.be

Archief: mariet.calsius@amvb.be

Arduin: arduin@amvb.be (redactionele vragen en opmerkingen)

Het AMVB is gedurende de weekdagen toegankelijk van 10.00 tot 17.00 uur. Het museum is gesloten op maandag, zon- en feestdagen. Indien er een tentoonstelling is, is consultatie in de leeszaal na afspraak (per mail of telefonisch) ook mogelijk op zaterdag.

Met steun van de
Vlaamse overheid



VLAAMSE
GEMEENSCHAPSCHE
COMMISSIE



